

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

Štev. 7.

V Ljubljani, dne 1. julija 1910.

Leto XXX.

Anton Debeljak :

Iz zbirke „Solnce in sence“.

Fantazija.

Iz gozdov se zgóstil je Mrak
in kakor prekanjen junak
zamahnil na bolno je Solnce,
da brizgnila kri je čez holmce:
omáhnilo mrtvo je vznak.

Temà zemljó prepregla je brezdanja
in v vsa je srca legla strast in vse se klanja
pregrehi in vse vriska v tajnostni utehi,
brez vzdihov klijejo zdaj smehi;
nebrojno že oskrunjenih je templjev . . .
O, koliko presunjenih je src ječalo,
ko je zaključeval Kes in ni izdrl več krempljev,
proseč tolažbe od nebes je vse klečalo —

Kot da bi hostijo dvignile čiste roké svečenika nad glavo,
v hipu odšvignile misli bi črne — vampirji — z zvonika v daljavo:
vstala je luna iz daljnega brega
in njeno srebro — čistejše od snega —
skozi veje na tla sneži
in po vaseh in poljih vseh leži.
In vgasnil v srcih je strah
in odletel Kes je plah.

Pa da si je videl, kako je planilo
 božanstveno Solnce čez gorski greben,
 kako je po zemlji razlilo požar svoj ognjen!
 Pogled se utrne mu, vgasne, kdor vanje obrne ga smel:
 božansko oko je semlelo takó Semélo v pepel!

In božjo zdaj milost in težko obilost
 lije na loke, v livade ljubav,
 in v srce pijanost in v mišice čilost,
 iz duše je zbičalo strah bolehav,
 in zdaj ni več peg — vse je čisto ko sneg —
 V višavi je luna zbledela, umrla vsa bela...
 Tak hodil Baptista pred koraki je Krista.

Pri mrliču.

Goste grive noči so sive se vsule
 in nalile temè od zvezd do zemljé —
 Sam sem, mrtvec le hladen dela mi družbo,
 tiho boječe mi trepeče srce.

Smrt, ti močna si, ti si vsegamogočna,
 duš izpiješ nebroj, razliješ življenj,
 solncem vpihneš oholim pisani ogenj,
 lučki skromni zavihneš zmučeni stenj...

Kadar solnce potaplja v krvi se svoji,
 sencam gre v brezmejnost oplójena rast:
 v neizmernost izrastel ozki je prostor,
 kar začutil tvojo sem, Smrt, veličast!

O polnoči.

Strah je planil v mojo dušo:	Grel sem se ob tujem ognju,
Kaj, že polnoč? Vdar na vdar,	pa smo vode zlili nanj.
ko da kladvo bije v grudi.	Drug pokazal mi je lučko,
Čas, ne vrneš se nikdar!	bil samo strohnel je panj.

Da je solnce moj zaveznik,	Polnoč. Duša moli v strahu:
v svet bi vriskal razbrzdán,	Čas, postoj, trenotek vsaj,
zdaj pa v mraku ždim gostečem	da prižgem svetla si plamen,
in po luči sem bolan.	kot še gorel ni dozday — —

Raje se ob iskrah grejem,
 ki jih krešem s trdom sam,
 kakor pri plamtečem kresu,
 če me zanj je v srcu sram.

Parija modruje.

Asoda črta čudna pota zate,
 gospoda mestna, trudna sreče zlate!

Poglej, kako je star moj gospodar —
 Povej, kako si našla v njem svoj par,
 kako vidva šla bosta žitja pot,
 devojka —: zmerom kašlja tvoj gospod
 in noč in dan je v postelj zakopan,
 otrple ude pernica mu greje.
 O lahkovernica, deviški stan
 za vdovo menjaš, vdovo z možem živim!
 Sedaj ko tenka trta si sred vrta,
 ki z nátikom trohljivim je podprta . . .
 Nasloni name svoje vitke veje,
 ovij se me, opore svoje močne,
 in moj objem bo solnce, da ti v njem
 zmedé se jagode na grozdi sočne.
 In na večer priskače drozd iz seči
 pijane pesmi nama pet o sreči.

Ob lanovi njivi.

Nepregledna se boči daljina lanu
 kot sred temnih ur po noči nebesni azur.
 Čez nebó so lanú razcvetelega zvezde makú
 se vkresale in vtrinjajo v vetru se rahlem.

Za lanovo njivo pod mejo je živo
 mlad parček se sklonil in v travi utonil . . .
 In védela nista, da čista sinjina nebes
 valovi se tak nizko, tak blizko nju vročih teles,
 in videla nista, kak blizu se vtrinjajo zvezde.
 Srce pa oboje je znalo, kje sladko nebó je.

Historija o modernem zmaju.

Pošasten pozoj je iz mesta drl z bežno hitrino,
preletel, pogoltnil v trenutku razsežno daljino.
Oči krvavé ji in tuli hudoba peklenska,
da skriva se dete, za vrata prihuli se ženska.
In s strašnim in prašnim si repom kometa
po cesti sledove za sabo pometi,
da skrije očem se, ker vgrabil je dvojje ljudi.

V zapadnem oboku nebá je kri zarje gorela,
na daljnem iztoku temà je večerna zorela,
ko zmaj se podil je raz klanec razritega brda;
tam cesta je grda, da zlomil si nogi je dve.
Človeka oba zavihtela na tla sta se trda
in prožno vtonila v temò, se vodeč za roké.

„Dragica, bodi vesela,
prosta moža si čemernege.
Hosta je naju objela
sredi pokoja nemirnega.“

„Jaz sem zdaj tvoja, le tvoja na veke.
S teboj bi šla v daljo - neznanko.
Noč me odela je s haljo in smreke
šuštijo mi pesem vspavanko.“

V mah zlití ležali so njeni utrjeni udi
in on je poljubljal škrlat nje razpaljenih ustec
in ljubil je marmor razgaljenih grudi — —
Ko v jutru zabliskal je solnca razbeljeni ščit,
fant mladi je vriskal in z ljubico peval v daljavo,
na cesti pa zeval je avtomobil ves pobit.

Osat.

Spisal Milan Pugelj.

III.

koli enajste ure dopoldne si je kupil Žalovec vozni listek in kmalu nato stopil na vlak in se odpeljal. Adjunkt je imel službo, tekal je ob vlaku in se obrnil vselej, kadar bi bil moral videti svojega odpuščenega kolego, v drugo stran in tako, da ga ni videl. Ko je vlak odropotal, se je sklonil Žalovec skozi okno in pogledal nazaj po beli postaji. Še dvakrat, še trikrat se je zablistala med vejevjem in se nenadoma potopila v brezmerni rumenini jesenskega listja.

Vozil se je v tretjem razredu. Nasproti njega je sedelo dvoje mladih deklet in se šepetaje menilo in stiskalo k oknu. Na drugi strani je sedel črn delavec in kadil smrdljive cigarete, tam dalje je ždela kopa kmetic s košarami po kolenih in se razgovarjala o sejmovih in kupčiji. Skozi okna je sijalo jesensko solnce, na desno in levo so bežale mimo gole pokrajine, zdaj senožeti, zdaj pašniki, zdaj grmičje in drevje. V Ljubljani se je bilo treba presesti v dolenski vlak, ki je odhajal čez kake pol ure. V njem je udaril na uho znani dialekt, znani kraji so bežali mimo oken, nizki holmci z belimi cerkvicami, ki so se kazale od vseh strani.

Čudno se je bilo tod voziti. Prišli so spomini in tako napolnili kupé in ga zagostili, da je sedel Žalovec kakor v megli in ni videl, ne slišal več ne sopotnika, ne sopotnice, ki sta sedela poleg in se razgovarjala o kmetiji. Stokrat in stokrat se je že tod vozil in vselej v drugem razpoloženju kakor danes. Ko je obiskoval šolo, se je vozil na počitnice, pozneje se je peljal tod prvikrat v svojo službo, nekoč ga je spremljala na tej vožnji njegova zaročenka Tinica, in blizu Grosupljega drči vlak skozi tunel in tam se je dogodilo nehoti in nepričakovano prvikrat nekaj sladkega in nepozabnega.

Rahlo kramljajo spomini, v dnu duše leži kakor svinčena kepa zavest sedanjega stanja in nesreče, drčeče kolesje pod vozovi enakomerno suje in se zaletava, včasih zaškriplje in zaječi pod zavor-

nicami, vlak vozi vedno počasneje, izmed drevja se prikaže bela hiša, skladanica lesa, jesenski vrt, kopa ljudi in lokomotiva zašumi na ves glas in se ustavi. Postaja je in sprevodniki letajo po dolgem ob vlaku in naznanjajo potnikom, kam so jih pripeljali.

Nekoliko minut po treh izstopi Žalovec v svojem rojstnem kraju. V trgu je postaja in on ima še pol ure peš do svoje vasi. Gre med travniki in njivami, koder pospravljajo kmetje zadnje pridelke. Včasih mu pride nasproti znanec ali znanka iz trga ali bližnje vasi, pogleda vanj začudeno in se skoro nasmeje, ali vidno manjka gotovosti. On, Žalovec, ve in pozna in se vsakogar spominja. Ali ko bi bilo treba izpregovoriti, ga navda nekaj odvratnega, tujega, v tla pogleda ali v stran in v dnu notranjosti ga je sram.

Tam tiste rebri na desni, ki se tope v jesenskem solncu, to so vinske gorice. Bele hišice sredi njih, ki se blešče kakor ubeljeno platno, to so zidanice, vinski hrami, ki čuvajo za zidanimi stenami in železnimi zapahi zelo trebušate sode, vse polne iskrecih, bisernih vinskih kapljic.

Žalovec pride do doma in tik pred pragom mu postane tesno in okorno, kakor bi ne bil prišel prav in bi se moral vrniti. Ali vseeno stopi v vežo, postoji, gre dalje v hišo, zopet postoji, se vrne v vežo in stopi iz nje pri nasprotnih vratih na dvorišče. Tam zagleda mater, ki stoji sredi kokoši, jih krmi in se z njimi pogovarja: „No, ti čopka, — pravi — „tebe imam jako slabo zapisano. Pet dni že nisi znesla jajca! Le glej, da ne boš o Božiču v peči cvrčala!“ —

„Dober dan!“ —

„Bog daj!“ — odgovori mati, a ko se okrene, ji zastane sapa, peharček ji pade iz rok, žito se raztrese po tleh, kokoši zakokodakajo in petelin zapoje, kakor bi se ne bal take nezgode. Žalovec stopi k njej in ji ponudi roko. Kmetica se nagloma iznebi zadrege, še je rdeča v zarjavela in razorana lica, ali že se nasmehava in veselo meni: „Ti košmata kučma ti! Kako si me pa preplašil! Prideš kakor duh z onega sveta! Ne pišeš, ne daš glasu od sebe, človek se okrene, pa stojiš za njegovim hrbtom! Ti gora visoka ti!“

Žalovec stoji pred njo, v blede lica je zardel, hoče nekaj povedati, pa ga moti grenka zavest, ki ga tišči v prsih. Mati je vidno zelo vesela, peharček pobere in odhaja s sinom v vežo in hišo. „Vidiš“ — pravi — „naš oče vse ve. Kaj ne, da si tako napravil, kakor mi je rekel pisati, pa so te pustili domov! Ti dedec ti! — Lačen si; kar za mizo sedi, takoj ti prinesem. Ali pisal bi bil vseeno

lahko! Frane bi bil zapregel Luco ali pa oče in bi se bil pripeljal pote na postajo. Tako si moral pa peš do doma!“ —

„Kje so pa drugi?“ — vpraša Žalovec.

„Frane in oče sta šla v listnik, Milico sem poslala pa v prodajalno po sladkorja!“ pripoveduje mati veselo in prijazno in jensensko solnce sije v sobo in se sveti na tleh v ploščatih in trepetavih lisah. „Milice kar poznal ne boš! Cela nevesta je že postala! Frane se pa zares ženi! Kar žilica mu ne da miru in tarna in pravi, da nas bo kar pustil, če mu ne pre skrbimo pred pustom ženske. Sosedovo Marjeto bi rad — ta glavač neugnani!“ —

Pred hišo priškriplje in se primaje visoko naložen voz listja in zavezne okna, da je skoro mračno po sobi. Oče se oglasi v veži in mati se mu odzove v kuhinji in shrambi, kjer pripravlja prigrizek, z veselim oznanilom: „V hišo poglej! Gosta si dobil!“ —

Oče res odpre vrata, pogleda, pa se odkrito zasmije na vsa usta: „Bog daj, Tone — — Da bi te cesarska dežela! Kaj so te oblaki iztresli?“ —

Stopi do njega, iztegne žilavo roko z zavihanimi srajčnimi rokavi, oprime z žuljavo dlanjo mehko sinovo desnico in jo prijateljsko in prisrčno strese. „Halo-o!“ — kliče — „Halo! Kje si, mati? Daj fantu jesti, daj, prinesi!“ — In mati se odzivilje iz veže: „Že nesem, že nesem!“ — A oče še ni zadovoljen in kliče dalje: „Halo, ho-o! Milica, kje si? Bog te dal, vrtoglavka! Vina prinesi, starine iz desnega soda! — Frane — aló, v hišo! Gosta imamo!“ —

Frane in Milica prideta in se oba razveselita brata. Milica je že res velika in močna mladenka. Ali zelo mlada je in mehkega srca, in ko vidi bratca, ji stopijo solze v oči in prične jokati od samega veselja.

„Kaj te pa mami?“ — se ji smeje oče. „Zapleši, zapleši!“ — A mati jo izgovarja: „Glej ga trdokožca!“ — pravi — „Rada ga ima, pa se ji stori milo! Misliš, da je vsak tak, kakor si ti? Če bi videl Kristusa na križu, pa še ne bi jokal!“ —

Vesetje je splošno. Vsi sede okoli njega za mizo, jedo z njim, trkajo in pijo največ samo zavoljo tega, da mu delajo večjo slast.

Ko se zmračí, odidejo, kar je moških, k mizarju, ki je odprl zadnje čase tudi gostilno. Mizar je star prijatelj kmeta Žalovca, in da se to prijateljstvo še bolj utrdi, se pomože avgusta meseca med seboj njuni otroci. Tinica je že velika in zrela za ženitev, Tone pa ima dobro službo in bo lahko skrbel zanjo in za otroke, če jih jima Bog pošlje.

Mračno je že vsenaokrog, v mizarjevi krčmi gori luč, troje pivcev sedi za mizo in se pomenkujejo. Ko zagleda gospodar Žalovca, se ves razveseli in prav prlrsčno pozdravlja prišleca Toneta, svojega bodočega zeta. Tudi gospodinja pride in nazadnje Tinica. Zunaj jo je nalagala stara dekla Neža, da sedi v hiši sredi orožnikov grozen tolovaj, pa ga ni nikjer videti. Ali kdo gleda izza mize, bratci, kdo gleda izza mize!

Tinica je zdaj rdeča, zdaj bleda, ob vratih stoji in zvija predpasnikov rob, silovito je vzradoščena, a poleg tega jo skrbi, ker najbrž ni prav čedno počesana in ker nima na sebi najlepšega nedeljskega krila. Posade jo za mizo, ali tam ji ne gre beseda iz grla. Gleda v naročje in le včasih kradoma, kadar se zdi, da gotovo ne gleda mladi Žalovec proti njej, se ozre za trenotek v njegov obraz in ga izpreleti bliskoma s svojimi velikimi in sinjimi očmi. Šele pozneje, ko se zavzame vsa družba za drug pogovor in odide Tone v vežo in pred hišo in ona za njim, se prične oglašati s prijaznimi in radovednimi dekliškimi vprašanji.

„Ti!“ — se zanima. — „Kako pa, da si se tako nenadoma pripeljal?“ — In še predno pričaka odgovora, rešuje vprašanje sama. „Dopust si dobil, dopust, ali ne?“ —

In Žalovec ji pritrdi: „Da!“ — Tih je, vedno misli nekaj drugega, kakor govori in posluša, boji se večera, domisli se, da se je tisto že dogodilo, da je že zadaj, ali posledica je hujša od dogodka. Večer je prijeten, jesensko nemiren in dobro de vročemu čelu in licu hladna sapa, ki diha nekod od severa.

„Ti!“ — kramlja dekletce. „Zakaj pa nisi prišel v uniformi? In sablja?“ — Kje imaš sabljo?“ —

„Doma!“ — odgovarja Žalovec in njegov glas je ves truden in ubit. „Tam, kjer službujem. Preokorna je na poti.“ —

Tiho je zopet in dekletu se nenadoma zdi vse drugače na svetu, kakor je bilo včasih. Prej, ko sta se videla še vsak dan, jo je prijel vselej, kadar sta bila sama, za roke. In vedno in vedno je bilo prijetno, zdaj pa je vse tako mrtvo in pusto in vsakdanje. On sedi na klopi pred hišo, ona stoji pred njim in ne ve, kaj bi rekla, kaj bi počela, kam bi dejala roke. Misli prejdejo, ojunači se in sede tik njega na klop.

„Ti!“ — prične zopet. „Mati in oče sta rekla, da se pojdem v mesto učiti kuhati. Pravita, da ni zate taka vsakdanja hrana, kot jo znamo pri nas pripravljati; jaz pa trdim, da je! Ali ni?“ —

„Je!“ — pritrdi Žalovec in sam čuti, kako bi bilo treba nekaj govoriti, nekaj povprašati, povedati, nekaj prijaznega, ljubezenskega napraviti. Ali nima besed, nima zmožnosti za zaljubljeno dejanje. In Tinica se hipoma domisli, da se je pripetilo v življenju njenega ljubljencega nekaj takega, kar mu je njo odtujilo. In že vidi v mislih ničemurno in našopirjeno mestno gospodično, ki se košati pred njim v širokem klobuku in izpodkopava njeno ljubezen in srečo.

„Oh!“ — vzdihne. „Zdaj pa vse vem, zdajle sem se šele domislila, zakaj si tak!“ —

In on, ki čuti svojo krivdo in ji ne more svoje usode razkriti, se vznemiri in začudi: „Kakšen, kakšen?“ — vpraša naglo, a dekletce že poihteva in pripoveduje trgoma in očitaje: „Kaka druga, gosposka te je zmotila — o! le naj te, le imej jo, jaz pa se ne bom nikoli omožila, ne bom nikoli srečna, pojdem v samostan...“ In vse tako dekliskonaivno dalje.

Njemu se Tinica smili. Vzame njeno levico v roko, jo boža, jo položi v svojo levico, se oklene z desnico deklčinega pasa in skloni svoje lice k njenemu. „Čemu?“ — vprašuje — „Čemu?“ — In sam ne ve, kaj hoče povedati. Težko mu je, sladko, odurno, hladno, zoprno — vse obenem. Boža jo in tolaži: „Nič ne misli, nič ne misli! Srečna si, Tinica, jako si srečna!“ —

Družba pride iz gostilne in se smeje mladi dvojici. Doma še čujeta mati in hčerka, na mizi čaka starinski bokal rumenega vina, z belim prtom pregrnjena pogača in na podolgovatem krožniku zgoraj črnika in od načete strani sočnordečkasta gnjat. Postelja je visoko narahljana, da je treba prilično splezati nanjo, in vsa pregrnjena z belimi in bleščečimi rjuhami, ki diše sveže in prijetno po domačem platnu. Tik postelje je primaknjen stol in na njem stoji majhen svetlikast kozarček in poleg visoka zelena steklenica, ki je napolnjena z najboljšim domačim žganjem.

Zjutraj, ko se komaj zdani, gredo moški v goro in ženski obljubujeta, da prideta popoldne za njimi s polnimi jerbasi peciva in slanine. Solnce vzhaja, vinogradniki so že na gori, že odpirajo bele hrame, pripravljajo stiskalnice in brente in se razkropljajo med brajdami. Tam se oglašča eden, tam drugi, tam pove dovtip Lipovčev Šimen, od druge plati se mu zasmije Lisjakov Nace in ga podraži s pokaženo ženitvijo. Kakor se nagiblje dan, tako raste dobra volja. Po hramih cvilijo stiskalnice, mošt se cedi v lesene golide, močan vinski duh napolnjuje prostor, gospodar zajema s staro majoliko v prostrani kadi, pokuša sam in mlaska z jezikom, pomišlja in

kima, zajema v drugo in ponuja še sosedu v pokušnjo, v pomislek in izjavo.

„Bog jo je dal!“ — govori hvaležno in zadovoljno. „Pozna se, da jo je Bog dal! Taka je ta kaplja, kakor bi je bili iz nebes nastregli!“ —

Ko se nagiblje dan, pridejo ženske v širokih belih predpasnikih, s pisanimi rutami okoli pleč in z ogromnimi in na vse načine križastimi jerbasi na močnih in zarjavelih glavah. Mladina jim uka nasproti, možje in starci vihte s pajčevinami preprežene klobuke in jih kličejo od daleč po imenih. Visoko so nakopičeni pasasti jerbasi in na mnogi strani kuka izpod belega prta okroglasta kost debele krače ali glava pečenega koštruna ali kljun rumenega petelina. Zdaj — naenkrat — v mraku se je napolnila vsa gora s samimi pesmimi. Kakor bi se izpremenili vsi ti stoteri kmetje, ki šume med trtami in se vrtijo po zidanicah, v črne murine, polegli po brajdah in zapeli zdaj, ko se je storil miren in prijazen jesenski večer. Ali lepo zapeli, ne samo zažvižgali. O gori bi povedali v pesmi, kjer žlahtna vinska trta rase, o zlati vinski kaplji, ki daje žilam kri in moč, o starčku, ki je živel tam v vinskih gorah, izpraznil na smrtni postelji zadnjo kupo te rujne tekočine in se priporočil ž njo v roki samemu nebeškemu očetu: „Še tale kozarček — pa bom prepeval vekomaj tvojo čast in slavo!“ — Sosed se brati s sosedom, fant s fantom, mož z možem, vsekrižem prigovarja drug drugemu, „naj prime kupico v ročico, napije Tinetu zdravico“ in še posebe zabičuje:

„Čisto ga ven izpij,
drugemu nalij —
saj imaš modró glavico!“ —

In vsi ti napevi so tako mehkobno prijetni, tako priljudno zaokroženi, da silijo pevcu in pivcu smeh na usta.

Že pozno zvečer je prijel Frane brata Toneta v zidanci pod pazduho, ga odpeljal na plano, ga potisnil tik sebe na klop pod brajdo in mu povedal nekaj zaupljivega in odkritosrčnega: „Ali poznaš ti sosedovo Marjeto?“ — je vprašal. „Ali se je še spominjaš?“ —

„Se!“ — je odgovoril Tone.

„Tisto, vidiš“ — je zaupal Frane — „njo imam rad. In tudi ona mene: prisegla mi je! Njo bi rad za ženo!“

„Da!“ — je pritrdil Tone. „Ali kaj naj jaz storim pri tem?“ —

„Reci očetu!“ — je svetoval in prosil Frane. „In materi — obema reci! Dajte mu jo, svetuj, pred pustom ga poročite! Tako govori, tebe bosta ubogala!“ —

„Hočem!“ — obljubuje mladi Žalovec. „Daj mi roko!“ — sili brat, stiska desnico in se vnaprej zahvaljuje. „Hvala ti — zame in zanjo, hvala ti!“ — Vračata se, brat se ga okleplje okrog ram in poje na vse grlo.

Vsi so že pospali, petje je utihnilo, samo še on sam se premetuje po slamnatem ležišču in ne more pričakati spanca. Kakor v polsnu se oglasi z neumljivo besedo in sestra Milica, ki leži blizu njega, naenkrat izpregovori in polahko vpraša: „Ali še ne spiš, Tone, ali še ne spiš?“

„Ne!“ — pove Tone in umolkne. In čez nekaj časa zopet povzame Milica: „Misli se mi blodijo po glavi, pa ne morem zatisniti oči!“

„Kakšne misli?“ — vpraša brat in Milica molči in se po dolgem odmoru oglasi: „Ni, da bi pravila, ni mogoče!“ — In kasneje doda: „Ali bi me ti razumel, ali se mi ne bi smejal?“ —

„Ne!“ — obljubi brat in skriva svojo nepozornost z naglimi in točnimi pritrjevanji in odgovori.

„Vidiš“ — pripoveduje Milica s tišjim glasom — „ali ti veš, kje se pravi v naši vasi pri Jurjevih?“ — Čaka, da brat pritrdi, in zopet nadaljuje: „Tam imajo študenta Lojzeta in tisti mi je rekel, da me ima rad. O Božiču zopet pride. Ali je mogoče, da me ima rad?“ —

„Mogoče je“ — pravi Tone — „kako bi ne bilo mogoče?“ —

A Milica ne verjame in je vseeno zadovoljna z bratovo izjavo: „Saj ni mogoče, kako bi bilo mogoče, kako bi bilo?“ šepeta sama sebi — —

Teden dni so ostali vinogradniki v gorah in se šele v soboto pred prazniškim dnevom vračali proti vasi. Mladi Žalovec je bival ž njimi in se ž njimi vračal v domačo hišo. Zdaj proti koncu njegovega dopusta, ki ga je bil doma napovedal, je postajal zanj vsak bodoči dan težji in grenkejši in usodnejši. Iti je bilo treba, odpraviti se, odpeljati se, ali nikjer ni bilo več zanj mesta, nikjer cilja, kjer se vrši njegovo delovanje, njegov vsakdanji posel in služba. Enkrat samo v vseh teh dnevih je hotel povedati resnico, razkrinkati samega sebe do mozga in razočarati navzočne. Močno je pil tisti večer, nenavadno, pričel se je smejati in šaliti. Zaobrnil je najprej tako, kakor bi pravil o svojem prijatelju. Ali vsi so bili enih misli:

„Nevreden človek!“ — so dejali. „Ni za delo, ni za življenje. Kakor osat med rastlinami!“ — In zdaj je pokazal nase in se zasmejal bridko, kakor se mu je zdelo, grenko: „Jaz sem tisti osat!“ — In tudi drugi so se zagrohotali, ali veselo in prostodušno.

„Jaz sem tak osat!“ — je povedal resno drugič, ali vsi so se smejali. In sam sebe se je nenadoma prestrašil. Da bi ti ljudje spoznali resnico, naj nihče ne želi čakati, da bi kdaj zagledali golo, nesrečno resnico!

Sedmi dan pa, ko se je sešel zopet z mizarjevo Tino, je duševno onemogel kakor preplašeno dete. Ko sta se menila v vrtni lopi in je sedela Tinica na njegovih kolenih, mu je nenadoma zmanjkalo besed, nekaj dušечеge se je razlilo po prsih, grlo se je stisnilo v bolečini in oči so se zameglile. Deklica ni videla v mraku ljubljencevega obraza, samo krčevit pritisk njegovih rok je čutila na svojem životu in mirno vprašala. „Ti, dragec, zakaj me tako stiskaš?“ —

Takrat so se mu nenadoma izlile iz oči solze, tekle po licih in kapale od trepalnic na dekličine lase, na njeno čelo in njena senca. Oklenila se ga je, stisnila glavo k njegovemu obrazu in pričela še sama jokati. „Oh, do solz te imam rada“ — je jecala trgoma in komaj umljivo — „da, do solz — tako — kakor imaš ti mene! Ali nič ne bodi žalosten — nič ne bodi otožen — vse bo še dobro, lepo, blago! Avgusta meseca — takrat se vzameva, takrat postanem vsa tvoja — samo čisto tvoja — ali me poslušaj?“ —

Oba se pomirita, deklica se zravna v naročju, premišlja nekaj in se nepričakovano oglasi: „Ali da bi se šla zdaj v mesto sama kuhati učiti — to je neumno, ali ne? Čemu?“ —

IV.

Teče osmi dan, nastopi deveti. Žalovec se ogiblje družbe, ždi v samoti ali hodi po polju in gozdih zadaj za vasjo. Materi se smili, ker se ji zdi, da bi še rad ostal pri njej, pa mu ne dovoljuje služba. Tinica se tolaži s svatbo in šteje na drobne in rožnate prste, koliko mesecev je še do avgusta, koliko tednov mora še preteči. Oče ostaja vedno premišljen možakar, posmeje se in pravi: „Jutri bomo pa zapregli Luco in odpeljali Toneta na postajo. Cesarska dežela! — rad ga imam, pa bi ga še s svojimi nauki pripravil ob službo! Kajpada! Iti mora, to se razume! Služba je služba!“ —

Deseti dan napoči, pred hišo stoji koleselj in spredaj hrže in koplje okrogla Luca, kakor bi se ji mudilo še danes za deveto

goro. Frane se poslovi na pragu od brata, oče stopi spredaj na voz in urejuje med prsti vajeti, Milica sede tik njega in zadaj se uravnava mati in Tone. Naglo drče kolesa po cesti. Nenadoma se pripeljejo do mizarjeve gostilne. Tinica stoji na pragu, belo obleko ima na sebi, v lica je rdeča in v rokah drži kito cvetja. Ustavijo se. Mati posadi Tinico tik sebe, krčmar in krčmarica se prikažeta na pragu, dobrovoljno in šegavo pozdravljata in strežeta z vinom. Zopet drči koleselj dalje, zadaj za njim lete veseli klici, znani kmetje se umikajo k cestnemu robu, smehljajo se in snemajo klobuke. Tam izmed drevja se že beli železniška postaja, blizu ceste teče dvoje železnih tirov, ki bežita v rahlem loku po ravnini in se tam v dalje stekata v eno samo črto.

Miren jesenski dan je. Ni solnca, ni sape, nebo je megleno in jasnosivo, jate ptic se izpreletavajo pod njim in se dolgočasno oglašajo. Tam na levi teče širok potok in ob njem stoji starinski mlin, ki neprenehoma šumi in ropoče. Troje črnih in ogromnih koles se suče ob njegovi steni in med njimi oplakuje in prši na vse strani razpenjena in mleku podobna voda. Preko polja sem prileti rjav pes, laja na ves glas, teče za vozom in zaostane nekje zadaj v obcestnem grmičju.

Zdaj se je voz ustavil, Luca otresa grivo, potniki poskačejo s koleslja in ženske si uravnavaajo krila. Nekdo govori o voznem listku, Žalovec ne ve kdo, ali vseeno gre naprej v postajne prostore in si kupi listek. Vsi gredo za njim in se postavijo zunaj na peronu v krog.

Dvoje, troje železniških čuvajev hodi okrog voglov, sicer ni nikjer nikogar. Na steni brni enakomerno električni zvonec, ki naznanja prihod vlaka. Izza zadnje stene zavije poštni voz s suhim, sivim konjem, ki enakomerno pokašljuje.

„Za Božič“ — govori oče s prijaznim glasom — „le gotovo pridi! Če več ne, za en sam dan. Rad bi, da bi skupaj božičevali!“ —

Tina nič ne govori, tudi Milica ne. Prva drži v roki rdeče rože in je videti, kakor bi bila nanje pozabila, ali bi več ne vedela, komu jih je namenila. Mati govori o zdravju, želi srečno vožnjo in vprašuje, kdaj dospe vlak v Ljubljano, kdaj do tiste postaje, kjer slušbuje njen sin. Med vsemi plava nekaj otožnega, sanjavega. Radi bi ostali vsi skupaj, pa ne morejo. Enega od njih kliče življenje v druge kraje.

Žalovec je ves bled, vidno zmeden. Misli mu begajo po glavi pod senci mu tolčejo žile kakor kladiva, po ušesih mu šume in

zvene plašni in neumljivi glasovi. Vsak hip pogleda z očmi v daljavo po ravnini, odkoder pričakuje črne in kadeče se lokomotive. Misli nanjo kakor na pošast in grozno mu je. Zdaj — ta trenotek se je prikazala. Spočetka je majhna in črna, a vsak hip postaja večja in ogromnejša. Glavo nosi pokonci in iz nje se vale dolgi in nepregledni oblaki gostega dima. Rohni, ropoče, prasketa, mirno se bliža in mogočno, kakor bi plavala na nevidnih krilih ped nad zemljo sredi teh poljan in holmov. Na vse strani puhti od nje silovita moč, ki se širi po ozračju kakor grom neba ali bobnenje potresa. Oster žvižg se oglašja iz nje, reže zrak kakor nevidna ostrina in se zajeda v uho kakor nekaj bodečega in nevarnega. Železničarji tekajo pred postajo, dvoje, troje potnikov izstopi, vlak stoji črn, dolg in šumeč.

„Kdaj se zdaj vidimo?“ — se nenadoma oglasi Žalovec, v obraz je bled kakor rjuha, roke se mu tresejo, govori, kakor bi bil naenkrat oslabele, onemogel in glava mu leze nekam na prsi proti zemlji.

„O Božiču!“ — odgovarja nekako za njegovim hrbtom oče in tudi njegov glas se je izpremenil, postal je votel. „Ako Bog da zdravje!“ — dostavlja. „Ako Bog da!“ —

Tinica zaihti in zakrije oči z belim robcem, Žalovec se oglasi vnovič čisto rahlo in obupano: „Nikoli več se ne bomo videli!“ — Izpregovori in se hipoma oklene s trepetajočimi rokami materinega vratu, kakor bi pri njej iskal zavetišča in rešitve. Oklepa se je tesno, kakor bi ne maral več od nje.

Vlak že žvižga, oče izpodbujja, da je treba vstopiti, sin omahuje tik matere, hoče oditi, odhaja, Milica kliče za njim in mu ponuja bel, z jedili napolnjen zavoj, lokomotiva zahrope in se zgane, vozovi sunejo drug ob drugega, mati se oglasi prestrašeno, skoro zaječi: „Kaj ti je, Tone, kaj ti je?“ —

Tone leti nekam v sredo vlaka, iztegne roko, da bi se oprijel voznega ročaja, zagrabi mimo v zrak in med bežeče železje, skloni se in pade. Vse zakriči kakor podivjano, zavornice zaškripljejo, lokomotiva zabučí in se ustavi, vozovi se šujejo med seboj in običijo črni in mirni. Žalovec je že mrtev.

Skodelica kave.

Spisal Ivan Cankar.

Velikokrat v svojem življenju sem storil krivico človeku, ki sem ga ljubil. Taka krivica je kakor greh zoper svetega duha: ne na tem, ne na onem svetu ni odpuščena. Neizbrisljiva je, nepozabljiva. Včasih počiva dolga leta, kakor da je bila ugasnila v srcu, izgubila se, utopila v nemirnem življenju. Nenadoma, sredi vesele ure, ali po noči, ko se prestrašen vzdramiš iz hudih sanj, pade v dušo težak spomin, zaboli in zapeče s toliko silo, kakor da je bil greh šele v tistem trenutku storjen. Vsak drug spomin je lahko zabrisati s kesanjem in z blago mislijo — tega ni mogoče zabrisati. Črn madež je na srcu in ostane na vekomaj.

Rad bi človek lagal sam sebi v dušo: „Saj ni bilo tako! Le tvoja nemirna misel je iz prosojne sence napravila noč! Malenkost je bila, vsakdanjost, kakor se jih sto in tisoč vrši od jutra do večera!“

Tolažba je zlagana; in človek občuti sam in z grenkobo, da je zlagana. Greh je greh, če je storjen enkrat ali tisočkrat, če je vsakdanji ali nepoznan. Srce ni kazenski zakonik, da bi razločevalo med pregreškom in hudodelstvom, med ubojem in umorom. Srce ve, da „zavratnež ubija s pogledom, z mečem junak“; in rajše bi dalo odvezo meču nego pogledu. Tudi ni srce katekizem, da bi razločevalo med malimi in naglavnimi grehi, da bi razločevalo med njimi po besedi in zunanjih znamenjih. Srce je pravičen in nezmotljiv sodnik. Sodi in obsodi grešnika po skriti, komaj zavedni kretnji, po hipnem pogledu, ki ga nihče ni opazil, po neizgovorjeni, komaj na čelu zapisani misli; celo po koraku, po trkanju na duri, po srebanju čaja. Le malo grehov je napisanih v katekizmu in še tisti niso poglobitvi. Če bi bilo srce izpovednik — dolga in strašna bi bila izpoved!

Odpustljiv je greh, ki ga je mogoče povedati z besedo, izbrisati ga s pokoro. Težak in pretežak, do zadnje ure krvaveč je greh, ki je ostal samo v srcu kakor spomin brez besede in brez oblike. Le sam sebi ga človek izpoveduje, kadar strmi v noč in mu je odeja na prsih težja od kamena.

„Ne kradel nisem, ne ubijal, ne prešestoval; čista je moja duša!“

Lažnivec! Ali nisi lupil jabolka, ko si šel mimo lačnega ter si ga pogledal brez sramu? Hujše je bilo, nego da si kradel, ubijal in prešestoval! Pravični sodnik, srce, bo rajše odpustilo ubijalcu, ki je gredoč pod vislice pobožal jokajočega otroka, nego tebi čistemu! Zakaj srce ne pozna malenkosti in tudi ne paragrafov . . .

Pred petnajstimi leti sem prišel domov in sem ostal doma tri tedne. Ves tisti čas sem bil potrť in zlovoljen. Stanovanje smo imeli pusto; v nas vseh je bilo, zdi se mi, nekaj težkega, odurnega, kakor vlažna senca.

Prve noči sem spal v izbi; včasih sem se po noči vzbudil, pa sem videl v temi, da je bila mati vstala iz postelje in da je sedela za mizo. Čisto mirno, kakor da bi spala; dlani je tiščala k čelu, njen beli obraz se je svetil, tudi če je bilo okno zagrnjeno in ni bilo zunaj ne lune, ne zvezd. Poslušal sem natanko in sem razložil, da to ni sopenje spečega, temveč mukoma zatajevano ihtenje. Odel sem se preko glave; ali skozi odejo in tudi še v sanjah sem slišal njeno ihtenje.

Preselil sem se pod streho, v seno. V ta svoj dom sem plezal po strmih, polomljenih stopnicah, lestvi podobnih. Postlal sem si v senu, pred vrata na klanec pa sem si postavil mizo. Razgled moj je bil siv, razglodan zid. V zli volji, v potrťosti in črnih skrbeh sem pisal takrat svoje prve zaljubljene zgodbe. Siloma sem vodil svoje misli na bele ceste, na cvetoče travnike in dišeča polja, da bi ne videl sebe in svojega življenja.

Nekoč sem si zaželel črne kave. Ne vem, kako mi je prišlo na misel; zaželel sem si je. Morda le zategadelj, ker sem vedel, da niti kruha ni doma, kaj šele kave. Človek je v sami razmišljenosti hudoben in neusmiljen. Mati me je pogledala z velikim, plahim pogledom in ni odgovorila. Pust in zlovoljen, brez besede in pozdrava sem se vrnil pod streho, da bi pisal, kako sta se ljubila Milan in Breda in kako sta bila obadva plemenita, srečna in vesela.

„Roko v roki, obadva mlada, od jutranjega solnca obžarjena, v rosi umita . . .“

Začul sem tihe korake na stopnicah. Prišla je mati; stopala je počasi in varno, v roki je nesla skodelico kave. Zdaj se spominjam, da nikoli ni bila tako lepa kakor v tistem trenutku. Skozi vrata je sijal poševen pramen opoldanskega solnca, naravnost materi v oči; večje so bile in čistejše, vsa nebeška luč je odsevala iz njih, vsa nebeška blagost in ljubezen. Ustnice so se smehljale kakor otroku, ki prinaša vesel dar.

Jaz pa sem se ozrl in sem rekel z zlobnim glasom:

„Pustite me na miru! . . . Ne maram zdaj!“

Ni še bila vrhu stopnic; videl sem jo samo do pasu. Ko je slišala moje besede, se ni genila; le roka, ki je držala skodelico, se je tresla. Gledala me je prestrašena, luč v očeh je umirala.

Od sramu mi je stopila kri v lica, stopil sem ji naproti s hitrim korakom.

„Dajte, mati!“

Prepozno je bilo; luči ni bilo več v njene oči, smehljaja ne več na njene ustnice.

Popil sem kavo, pa sem se tolažil:

„Zvečer ji porečem tisto besedo, tisto ljubeznivo, za katero sem ogoljufal njeno ljubezen . . .“

Nisem je rekel ne zvečer, ne drugi dan in tudi ne ob slovesu...

Tri ali štiri leta kasneje mi je v tujini tuja ženska prinesla kavo v izbo. Takrat me je izpreletelo, zaskalelo me v srcu tako močno, da bi bil vzkriknul od bolečine. Zakaj srce je pravičen sodnik in ne pozna malenkosti . . .

Iz prazgodovine zemlje.

Prirodoslovni pogovori.

Spisal dr. Pavel Grošelj.

(Dalje.)

o si se ozrl z menoj v nebesne dalje na novo zvezdo v Perzeju, sva ostrmela nad brezbrežnim prostorom, ki se giblje v njem prostrano stvarstvo, in ko sva obrnila pogled v preteklost zemlje, je zazijal pred nama čas, ki mu ne vemo pravih mej in začetka in v katerem potekajo tisočletja naglo kot drobna zrna v peščeni uri.

Da bi danes mogla pristati tam daleč pri novi zvezdi v Perzeju in zreti iz daljave na ta drobni, od solca osvetljeni prašek, na našo zemljo!

Kdo ve, iz katerih daljnih dob so tja gori šele prispeli svetlobni žarki od naše domovine po brezmejnem morju etra?

Kdo ve, v kateri vek naše zemlje bi nama zrlo oko?

I. Pravek.

Prostran, ploščat kamenit ščit počiva na morskem dnu severnega Atlantskega oceana, kot ogromna želva, ki je poniknila na podmorske planjave. V Izlandiji in Grenlandiji ter v Faroerskih otokih kukajo izpod morske gladine najvišje plošče tega ščita, ki ga niti morje v svoji mogočnosti ne more popolnoma pokriti.

Kot plast mehkega vlečnega testa se razliva severnoatlantski ščit preko širnega ozemlja, in tam, kjer moli kako kepico iz morja, zapazimo na njem nanizan vulkan ob vulkanu. V pravcati kuhinji se je zgnetlo nekoč to testo, v razbeljeni notranjosti naše zemlje.

V žarki kaskadi ognjenotekoče lave je prikipel naš ščit nekoč iz ranjene zemeljne skorje; in ko je vrelo, kipelo in sikalo morje, se je razlil po morskih nižavah.

Ni bilo ravno dolgo pred prvim nastopom človeka na zemlji — saj par tisočletij pač ne moremo imenovati dolge dobe v zgodovini zemlje — ko se je ta ognjena plošča ovila zemeljne skorje. Ohladila in strdila se je že od tedaj na svojem površju, v notranjosti našega več tisoč metrov debelega ščita pa so se do danes ohranila živa ognjišča, in neprestani, tolikrat že pogubonosni izbruhi Izlandskih ognjenikov nam dovolj jasno pričajo o tem dejstvu.

Da bi zajel z ogromnim korcem vso razbeljeno lavo, ki je v tistem daljnem času privrela iz zemlje, ter jo razlil preko avstro-ogrske monarhije: nad štiritisooč metrov globoko ognjeno jezero bi zalilo vse, tudi najvišje vrhunce njenih gorá.

Ta v zgodovini zemlje precej pozni ognjeni izliv njene notranjščine pa nam z jasno lučjo sveti v davne dneve njene vročerkve mladosti.

Ko se je solnčece-zemlja v praveku odela v tenko skorjico, je v njenem jedru še vse kipelo in valovilo od solnčne vročine in moči. Vseposvod je pokala in se drobila prvotna skorjica in veletoki rdeče razbeljene lave so se valili iz zemeljnih ran in se razlivali po površju kakor kri, ki curlja iz telesa ranjenega giganta.

Mogočni ščiti razbeljene lave so zažareli po zemeljni obli in zopet ugasnili, ko jih je hlad prevlekel s temno kožico.

In če bi bil kdo izmed nas tedaj živel kje daleč zunaj na kakem tujem planetu, bi se bil začudeno vprašal: „Kaj neki se godi tam gori na nebu? Vedno in vedno se zažiga na njem rdeča zvezda, da čez par mesecev zopet obledi in premine.“

Še dandanašnji se v temnih prostorih neba zažigajo že davno otemnela solnca, katerih luč nenadoma vzplamti in ravno tako brzo zopet pojema in izgine. Tychonova zvezda iz leta 1572. je najsvetlejši primer te vrste.

Slednjič pa je zemlja podlegla v tem groznem boju ognja in mraza. S strjajočo se lavo je zalivala svoje rane, drug nad drugim so se kopičili ohlajeni kameniti ščiti, in tako si je zemlja v ognjeni kovačnici skovala trden oklep, ki ga hočemo z geologom Stübelom nazvati „prvotni oklep zemlje“.

Iz kristalastih hribin se je zgradil ta močni oklep, saj se skoro vse snovi strde v lepih, svetlikajočih se kristalih, kadar se ustalijo iz tekočin; kristalasti kapniki po mokrih kraških jamah nam pričajo o tem in lepo rumene kristalaste iglice, ki druga ob drugi rastejo iz vročega raztopljenega žvepla, kadar se začne hladiti.

Tako si je Penelopa-priroda gradila skorjo-obleko in jo v ognju zopet razdirala ter v hudih notranjih bojih čakala ženina, da jo osreči — življenja!

In ko je bil dovršen njen poročni oklep, tedaj je padel raz njeno deviško telo meglen pajčolan, ki ji je dotlej zastiral grudi, iz vročih par se je sesedla, ohladila in zgostila voda v vseobsežen ocean — in tedaj je prišla zemlji poročna noč.

Obiskalo jo je življenje.

Nekaj odisejskega so zrlí nekateri prirodopisci v priходу življenja na zemljo.

Kakor Odisej, ki je preromal daljave mnogih pokrajin in dežel in slednjič po borbah in zmotnih potih srečno našel domovino, ravno tako je baje prispelo življenje na zemljo.

Zvezdni utrinek se je utrgal nekje v vesoljstvu in po vesmirnih blodnjah je pristal na naši zemlji, noseč na svojem hrbtu življenske kali tujih svetov. Kakor oplodi gibka semenska živalca okroglo jajčece, tako naj je tedaj oplodil meteor nevesto zemljo.

Lepa, vesoljstvo spajajoča je ta misel — a žalibože — samo misel!

Problem o postanku življenja bi s to razlago preložili samo na druge svetove, v nepristopne dalje vesoljstva, ne da bi se bili njegovi rešitvi ni za korak približali.

Nam, ki iščemo samo zgodovino zemlje, naj za danes zadostuje dejstvo, da se je na njej nekoč v nedoglednih davninah vžgala iskra življenja. Kako in zakaj? — kdo bi si upal neoporečno odgovoriti?

Tedaj pa se je jela iz morja dvigati tudi prva kopna zemlja in razdirajoče prirodne sile so iz njenih odkruškov dnu morja zidale prve skladovite plasti vrhu prvotnega oklepa.

Tudi te prve usedline so še kristalastega lica. Še vedno se ponavljajoči izbruhi lave, bližina vročega jedra, ogromni tlak, s katerim so pritiskali vsi v poznejših dobah nastali skladi na to najnižjo in najglobljo podlago: vsi ti vplivi so morsko blato preobrazili v kristalaste hribine: gnajse in skrilavce.

Pri tej nasilni preobrazbi pa so se uničili in so obledeli skoro vsi živiljski ostanki, zakopani v teh plasteh.

Le nejasni živiljski sledovi so nam ohranjeni iz praveka zemlje, vse ostale živiljske zgodovinske dokumente so izbrisale surove prirodne sile.

Ko se je v neizmernem času ustalila in umirila prva ognjevita mladost zemlje, zasledimo prvič jasne, nedvoumne znake življenja v sledečem staroživiljskem veku.¹⁾

Kakor najdenčka, ki mu nihče ne ve pokoljenja, smo zasledili življenje na zemlji. V nejasnih davninah praveka mu leži izvor. In ko nam v kambrijski dobi prvič jasno stopi pred oči, je življensko dete že dokaj razvito in doraslo. Na vsem njegovem licu pa se mu pozna, da je njegova domovina morje.

¹⁾ Posamezne dobe staroživiljskega veka se zovejo zaporedno od starejših do vedno mlajših: 1. kambrij, 2. silur, 3. devon, 4. karbon, 5. perm.

(Dalje prihodnjič.)

Alojzij Gradnik:

Žetev.

V solncu se blešči rdeča ruta,
deva žanje zlatozrno žito;
kakor morje, ko je valovito,
s snopi njiva je že vsa posuta.

V srce moje ljuba je sejala,
čakala je žetev njene roke;
a ni prišla čez goré visoke,
črne vrane le je žet poslala.

Črne vrane, kupljene vlačuge,
vse noči so v mojem srcu kljule,
vse iz mojega srca izrule . . .
Plačaj zdaj jim, ljuba, te usluge!

Sorodni duši.

Spisal Josip Premk.

II.

red dvajsetimi leti je bilo.

Pomlad je trosila rože po polju, kakor brezmejen, višnjev obok se je širilo nebo, niti ene meglice ni bilo na njem in sem od brd so se razlegale čez Zapolje vesele pesmi vaških pastirjev.

Na okrajni cesti se je pojavila kočija; urno sta bežala konja, oblaček prahu se je dvigal za njima in kmetje, ki so pleli na polju turščico in pšenico, so se spogledavali in gledali za vozom, ker vsem sta bili neznani tisti dve gosposki ženski, ki sta sedeli v vozu.

Na koncu vasi sta zavila konja v vas, kar se je zdelo vsem še bolj čudno, in obstala je kočija šele gori pred Anževčevo bajto. Kar jih je bilo v vasi, so prihiteli na vrata, ker nikdar še ni prišla k Anževcu kaka gospoda, in začudenja niso vedeli vaščani, kaj bi rekli.

Iz kočije pa, ki je obstala gori pred bajto, sta izstopili tisti dve gosposki ženski: starejša je imela pod pazduho nekaj zavoj, mlajša pa je držala v naročju v povelju povito dete, ki je mežikalo pred bleščečimi žarki pomladanskega solnca.

Bajtar Anževc, možakar kakih štiridesetih let, zaripljen in kuštrav, je prišel na vrata s klobukom pod pazduho in na polodprtih ustih se mu je poznalo, da ne ve, kaj bi izpregovoril. Prestopal je na pragu in kimal menda v pozdrav, in šele ko sta vstopili gosposki ženski v poltemno vežo, polno zagatnega dima, ki se je dvigal z ognjišča, je postopil za njima in jima odprl vrata v izbo. —

Čez kake pol ure je kočija zopet oddrdrala. Vaščani so se usuli v Anževčevo bajto in v veliki zadregi sta bila Anževčeva, ko sta morala pripovedovati — zakaj je ostalo pri njih tisto dete, ki se je cmerilo v vnožju postelje. Tudi Štacunar je prišel in majal z glavo nad Anževko, da vzame pod streho takega otroka . . .

„Saj ne bo dolgo živelo“, je dejal Anževc — „saj vidite, kakšno je! Pet mesecev je staro, pa je, kakor bi bilo danes rojeno!“

In ženice so se stiskale k postelji in ogledavale drobno, bledolično dete, ki je gledalo okrog sebe z velikimi, črnimi očmi, kot

da ne razume, kako se je moglo zgoditi, da je prišlo v tisto zatohlo, kmetско izbo.

In zvečer so se zbrali možakarji pri Urbanovcu, kot da je nedelja. Okrog dolge mize so sedeli, si zapalili vivčke in modrovali vsevprek o dogodku, ki se je zgodil tisti dan.

„Pa kako more biti Anževac tako brezveren, da vzame k sebi takega otroka,“ je skimavala krčmarica Urbanovčevka, in vsi so se čudili ž njo vred.

„I saj veste, kaj je denar!“ je govoril eden izmed kmetov. „Dvesto goldinarjev je dobil — pa je bil zadovoljen. Ta Muhovčeva pa je bila tudi vesela, da se je iznebila take nadloge!“

„Vidite, kako se je vse tako zgodilo, kakor smo dejali,“ je govoril Urbanovec. „Vedno je bil napačnih misli ta rajni Muhovec — kaj je bilo treba pustiti dekleta v mesto? Doma naj bi bila, pa bi ne bilo prišlo tako. Sedaj, ko nima ne očeta, ne matere, živi tam v mestu, kakor se ji ljubi! Pravijo, da čisto pregrešno življenje! No, pa saj se vidi: drugače bi ne bilo tega otroka, ki bo nesrečen vse svoje življenje! Komarjev študent mi je pravil, ko je bil o počitnicah doma, kako je v mestu s to Muhovčevo. Nekaj časa je hodila v šolo, pa ne dolgo — potem pa je šla med tiste ljudi, ki nimajo nobenega posla. Tako mi je pravil in lagal gotovo ni, saj je šel letos v lemenat — na dolgo in široko mi je pripovedoval — pa ga nisem mogel prav dobro razumeti, ima že tiste učene besede — pa zapomnil sem si vseeno toliko, da vem, kako je s to Muhovčevo!“

„Kako?“ je povprašalo nekaj kmetov in vsi so prisledli bliže, kot da se boje, da bi mogoče preslišali kako besedo.

„V mestu živi,“ je nadaljeval Urbanovec — „po dnevi menda samo spi, po noči pa dela tiste komedije, ki se jih mora sramovati vsak pošten kristjan. Tam stoji visoka hiša, kakor mi je pripovedoval Komarjev študent, visoka hiša, polna podob — pa kakšnih: ženske, same ženske in tako . . ., da oblije človeka rdečica, če pogleda vanje. Pa hodijo zvečer tja noter pokvarjeni ljudje, ko je razsvetljeno kakor pri veliki maši v cerkvi, da je vse še bolj očito . . . V dolgih vrstah stoje stoli, mehki in dragi, drug poleg drugega, in tam posedajo in gledajo, kako se vrte pred njimi take, kot je ta Muhovčeva, ki je ni ničesar sram . . . Gole rame in gole prsi kažejo in objemajo se in nakladajo greh na greh kakor v Sodomi in Gomori, kjer ni bilo niti deset pravičnih. Take reči se gode v tisti hiši, kjer služi denar ta Muhovčeva, in sedaj nam pripelje otroka, ki je bil rojen v takih grehah . . . Nezakonski je in bogve, kakšen prešestnik in kri-

voverec je njegov oče — morda celo druge vere! Kaj se ve, kako se je spečala z njim ta ničvrednica, ki ne veruje ne v Boga, ne v kazen božjo.“

Krčmar Urbanovec je obmolknil in je pljunil v kot.

„Kako pa je ime otroku?“ je takrat povprašal Štacunar.

„Katinka!“ se je oglasil eden izmed kmetov.

„Katinka —“ so ponovili polglasno skoro vsi in gledali v Urbanovca, ki je iztrkaval pepel iz pipe, radovedni — če jim pove še kaj o Muhovčevi; pa Urbanovec je menda povedal vse, kar je vedel.

„Ta otrok mora iz vasi, se je oglasil naposled Štacunar, ko so le vsi molčali. „Sramota bi bila za celo vas, če bi dopustili kaj takega!“

„Tako je! Prav praviš, Štacunar,“ so mu pritrdili skoro vsi. „Naj bo tam, kjer se je rodilo!“

„Pa kako tiho se je vse dogodilo in napravilo,“ je povzela Urbanovčevka. „Nikomur ni nič povedal ta Anževce, kaj namerava; le to se mi je čudno zdelo — zakaj je šel oni dan v mesto!“

In še dolgo so reševali tisti večer možje v Urbanovčevi krčmi o mali Katinki in o njeni pregrešni materi . . .

Ko so se razšli, je udarila pri fari enajsta ura. —

Katinka pa je ostala pri Anževčevih.

Prvo leto, ko sta se Anževčeva še spominjala srebrnih tolarjev, ki sta jih dobila za Katinko, sta še nekoliko nanjo pazila, a ko je pričela hoditi po dvorišču in okrog hiše, se ni kmalu nikdo več zmenil zanjo in postala je najbolj zanemarjen otrok v celi vasi. A vendar je ostala njena polt nežna, in ako se je v nedeljo Anževka slučajno spomnila in jo umila, je bil njen obrazek bel in tiste globoke, črne oči — jasne, da je obstala pred njo marsikatera mlada mati . . .

Ali vendar je vaški otroci niso marali, ker so čuli doma o njej grdo govorjenje, in tudi v njih mlada srca sta se naselila do nje nekak stud in sovraštvo. Prišla je včasi, ko so se igrali na trati, a zapodili so jo in jo opsovali, ker vsakdo je vedel, da ga starši ozmerjajo, ako ga zagledajo v njeni družbi. Katinka ni vedela, zakaj jo sovražijo, in gledala jih je od daleč s solznimi očmi, a ko je videla, da se le nobeden ne zmeni zanjo, je odšla žalostna proti domu, sedla na prag in gledala po vasi, dokler je ni surovo zapodil Anževce v izbo ali kam drugam . . . Ali vendar se ni zgodilo, kar sta Anževčeva tako željno pričakovala: Katinka kljub svoji slabotnosti in bolehnosti ni umrla, temveč se razvijala v nežno, šibko dekletce,

kar je vaščane še bolj jezilo. Ko je pričela hoditi v šolo, je postala vsled svoje plahosti in ponižnosti prava ljubljena učiteljice. In često se je zgodilo, da jo je po šoli poklicala k sebi. Katinka, ki se je bala vsakega v vasi, ki ni uživala nikdar niti očetove, niti materine ljubezni, je čakala z veseljem samo takih trenutkov, ko ji je namignila mlada učiteljica v svojo sobo. Tam jo je posadila na stol in postavila prednjo jabolka in bel kruh, jo pogladila po črnih lasih in ji pripovedovala pravljice, kakršnih Katinka še ni nikoli slišala. Naposled jo je spremila do vrat in jo potolažila: „Nič ne bodi žalostna, Katinka, ako te nikdo ne mara — jaz pa te imam rada in za Veliko noč ti kupim lepo novo obleko. Samo pridno se uči!“

In Katinka je z velikim veseljem pričakovala Velike noči.

— Ali tretje leto potem je bila mlada učiteljica premeščena. Ko je odhajala, je Katinka jokala, kakor da se poslavlja od matere, ker vedela je, da odhaja ona, ki jo je edina ljubila. Takrat je imela deset let in v njeno srce je kanilo tisto grenko spoznanje, da je med tujci na milost in njeni roditelji bogve kje . . . Vedno se je s strahom bližala Anževčevi bajti, kjer so jo srečavali samo mrzli, osorni pogledi, kjer ni slišala niti ene prijazne besede . . . Skušala je ugoditi vsaki želji Anževčevke, še predno jo je izrekla, a kar je storila — bilo je napačno, in Katinka je mislila z veseljem samo še na tisti dan, ko se bo mogla posloviti od Anževčeve bajte za vedno. In izpolnila se ji je želja prej, nego je upala. Prišel je na faro župnik Anton, mlad človek s čudovito jeznimi očmi, ki je lasal vaške paglavce kakor nobeden njegovih prednikov in zmerjal vaščane često kar s prižnice. Nič tistih komedij ni ustanavljal kakor prejšnji in večkrat je povedal s prižnice, da ni morda v celi fari niti deset resnično pobožnih. Z njegovim prihodom se je mnogo izpremenilo. Vse tiste ženice, ki so prihajale prej dan za dnem v župnišče, so prišle samo enkrat in potem nikoli več, ker župnik Anton, kakor so pripovedovale po vasi, ni, kakor bi moral biti: noče slišati o grehih in napakah, ki se gode v fari, in pobožnega človeka, ki mu to razkrije — še ozmerja. Tudi o Katinki je zvedel, in ko jo je spoznal, se je čudil vsemu, kar je slišal o njej. V nedeljo popoldne jo je poklical k sebi in skoro dve uri je bila Katinka v župnišču. Drugi dan pa se je govorilo že po vsej vasi, da je vzel župnik Anton v župnišče Katinko, ko je vendar v vasi toliko drugih, ki so bolj poštene in imajo boljše ime.

Takrat je imela Katinka štirinajst let in delo, katero je opravljala poleg kuharice v župnišču, je bilo zanjo, ki je bila vajena samo trpeti, kakor igrača in brezdelnost.

S prihodom v župnišče, se je zazdelo Katinki, je pričela živeti popolnoma novo življenje . . . Mirno so ji potekali dnevi in nikogar ni bilo, ki bi jo gledal sovražno. Samo ob nedeljah ji je bilo nekako težko, ker čutila je, da so vseh pogledi vprti vanjo, in zato je odhajala vedno zadnja iz cerkve. — Samo tri leta je ostal v Zapolju župnik Anton, potem je odšel, kakor je želel, na samotno župnijo tja na Dolenjsko. Katinka je bila pri njem vsa tri leta in tudi, ko je odhajal, se nikakor ni mogla sprijazniti z mislijo, da bi se vrnila v Anževčevo bajto. In odšla je z njim, kar je povzročilo čudne govorice . . .

In ni je bilo enajst mesecev.

Med tem se je dvignila doli v Podmostju bela hišica. Trgovec iz mesta je napravil v njej gostilno, ne toliko zaradi dobička kakor zaradi poletja, ki ga je nameraval preživeti s svojo družino na deželi. Zanimarjena hiša je bila poprej; stara vdova je stanovala v njej, po njeni smrti so prodali hišo na dražbi in kupil jo je neki človek iz mesta, ki ga vaščani do tedaj niso poznali. Zadaž za hišo je napravil vrt, velike rože so cvetle na njem po leti in bele, peščene poti so se križale med gredicami v vijugastih kolobarjih. Po zimi je bilo vse nekako zapuščeno, samo natakara iz trga je samotarila notri in ob nedeljah včasih se je pripeljal iz mesta gospodar pogledat, če je vse v redu, in se zvečer zopet odpeljal.

Zapoljčani niso zahajali v tisto gostilno, kjer je posedal po leti tudi kak gosposki človek, raje so ostajali pri Urbanovcu, kjer je bilo vse bolj domače.

Ko pa so drugo leto postajali dnevi zopet gorkejši in je ležal sneg samo še tupatam po jarkih in senčnatih obgozdnih jasad, je prišla v tisto belo hišico v Podmostju — Katinka. Prišla je kakor čez noč; nikdo ni slutil — neke nedelje so jo zagledali hiteti črnooblečeno k deseti maši. Čisto se je izpremenila. O nekdanji bolehnosti ni bilo več sledu, dasi je bil njen obraz še vedno bel in nežen, in kdor je ni poznal prej, ni mogel verjeti, da je bila ta napol gosposko oblečena, vitka Katinka — nekdanj najbolj zanimarjena deklica v vsem Zapolju. Anževka jo je gledala z razprtimi očmi, a Katinka ji je samo prikimala in hitela mimo začudenih vaščanov molče proti Podmostju.

„Pa kako. da je vzel ta človek iz mesta ravno to Katinko?“ je modroval in ugibal Urbanovec, a Anževka mu je to zagonetko na kratko razrešila:

„Saj veš, ničvrednica je in gotovo sta se spoznala kje v mestu! . . .“

Tudi Katinka je vedela, kako govorijo in mislijo o njej, in slonela je često, zamišljena v žalostne misli, pri oknu pozno v noč... gledala gori po klancu in na polje, oblito od mesečine, raztezajoče se tja proti hribu, kjer je ležalo Zapolje — kraj in začetek njenega trpljenja... Mislila je na vse, kar je križalo njena pota, a najjasneje je vstajal pred njo župnik Anton s svojimi resnimi, skoro osornimi očmi tam na samotni dolenski fari, ki ji je tolikrat prigovarjal, naj ne misli na Zapolje, na nje, ki je niso in je ne bodo nikoli ljubili...

A Katinka je nosila v srcu sladko skrivnost: pred leti že ji je kanilo v dušo... česar ni mogla pozabiti in kar jo je privabilo nazaj med nje, ki se jih je tako bala...

(Dalje prihodnjič.)

Črtice o krajnih imenih.

Spisal L. Pintar.

(Konec.)

ri nemškem imenu „Sabosach“ je po mojem mnenju gosp. Lessiak dobro opomnil, da „Zaloge“ gotovo ne more biti prava književna oblika, češ da le v tem slučaju, če bi narod sedaj govoril „Zavoje“, kakor n. pr. govori „noje“ za „noge“, da le tedaj bi bilo mogoče nastaviti v pismenem jeziku obliko „Zaloge“. Ko pa dalje pravi, da more biti „Sabosach“ v pismeni slovenščini edino le „Zaloze“ ali v koroščini „Zavoze“, mu pa zopet ne morem pritrditi, kajti v tem slučaju je zame odločilne važnosti ta pomislek, da mora množinski samostalni „Sabosach“ za nas reprezentirati vse-kakor le naseljeniško ime (v koroščini) „Zavožah“, v naši pismeni slovenščini pa „Založah“, izvedeno iz pravega krajnega imena „Zalog“ (Hinterwald), torej „v Založah“ (въ заложанъхъ, bei den

Hinterwäldlern). — Glede „Sabosach“ in „Zavožah“ primerjaj „Friesach“ in „Brežah“ (бръжана die Bewohner eines Ufers oder Bergabhanges) ali „Žabnica Safnitz“ ali „Luže Lausach“ i. t. d. —

Tudi v Olšiški občini na Gorenjskem imamo podobno krajno ime „Zaloše, Salosche“, ki bi si je jaz razlagal kot vzporednico za „Založe“, kakor je „Zaloh“ (Salloch) vzporednica za „Zalog“, torej Zaloh-jan (Zalošan) in Zalog-jan (Založan). — Gemeindelexikon za Koroško ima sicer na 22. str. „Zavoce“, toda v registru na 171. str. „Zavoze“. Prvo obliko bi utegnil kdo, če bi bila istinita, tolmačiti za „Zaloke“ (nom. plur. od zaloka die Waldwiese. Pleterš. II, 849), pa je menda zmota; vpraša se, ali bi se dala druga oblika „Zavoze“ tolmačiti kot Zalogi“ (nom. plur.) die Hinterwälder. Potem bi rešili v razlaganju baje(?) narodno obliko „Zavoze“, da bi nam ne bilo treba segati po stanovniškem imenu „Založe“. — Ali je loze = logi (nemora)? Primerimo samostalnik „loza“ der Niederwald (Pleterš. I, 534) pa „kraj: Zakraj (Zakrajšček) = gozd: Zagozd = gaj: Zagaj (Zagajšček) = log: Zalog (Založan) = loka: Zaloka (Zalokar) = brdo: Zabrd (Zabrdnik) = loza: Záloza.“ Pravilna sorazmerja! A jaz vendar še dvomim nekoliko.

Opomba, da mestnik od „Resnik“ ne more biti „Resencu“, ampak samo „Resenci“ (oziroma Връсьницъ), češ da bi se potem ne dal razlagati prehod iz „k“ v „c“, ta opomba se mi zdi upravičena. Primerjaj v spodnjerožanščini „na potocə“ (потоць), a v zgornjerožanščini „na potoce“ (потоць). Seveda moramo priznati, da se je g. Scheinigg pri tem mehanično ravnal po § 169. Levčevega slovenskega pravopisa, a priznati pa moramo tudi, da je mogoče le „na travniku“, nikakor pa ne „na travnicu“ (namesto на травницъ). Če ima pa sedanji Gemeindelexikon poleg „Reßnig“ (m.) slovensko obliko „Resenca“ (f., t. j. Re snica), si bomo razlagali to na enak način, kakor n. pr. Bazovik poleg Bazovica ali Jelovec poleg Jelovica (gozd, gaj, log ali pa hosta, loza, šuma). —

Da se „Belščica“ ne izvaja direktno iz „bel“, ampak iz nekega od „Bela“ (Vellach) izvedenega pri devnika „Belski“ (v koroškem narečju „Běuščə“), torej „Belščica“ = Belska gora (planina), to je jasno. Enako „Begunščica“ = Begunska gora (planina) ali „Fužinščica“ = Fužinska voda (F. reka) i. t. d. Obširneje o tem se je razpravljalo v Trubarjevem Zborniku stran 265 nasl.

Da kolektivni sufiks v nemškem imenu Dornach ni „-ich“, ampak „-ach“, to je samo ob sebi razumljivo. In je pri Scheinigu gotovo le lapsus calami, zapisalo se mu je — niti na to ne bomo

mislili, da ga je zapeljal podobno kakor „-ach“ uporabljeni sufiks „-icht“, n. pr. das Dickicht goščava, das Röhricht trstje, das Tannicht (Tannich) hojčje i. t. d. Kakor slovenščina s sufiksom „-ije“ iz imen dreves in rastlin sploh napravlja kolektivnike, tako jih nemščina s sufiksom „-ach“, n. pr. trnje das Dornach, brezje das Birkach, jelšje das Erlach, smrečje das Feichtach, hrastje das Eichach, lipje das Lindach, véjije das Astach, grmovje das Staudach (od tod priimek Staudacher), jelovje ali hojčje das Tannach, vrbje das Weidach, tako tudi od viharja ali od plazu poronjeno, t. j. prevrnjeno in podrtó drevje das Ronach oder Windwurfholz (od tod priimek Ronacher) i. t. d. Med take kolektivnike pa seveda ne spada n. pr. krajno ime Weisbriach v Šmohorskem okraju, marveč je to stanovniškega imena Višpriane slovenski lokal Višprijah (iz prvotnega Višprijanuh) in je v starih listinah zabeležen v obliki „Wizpriach, Wispriach“ (Jaksch, Monumenta II, 253). Za podlago takemu stanovniškemu imenu pa služi menda stsl. вѣспрь (supra, zgoraj), tedaj bi bili Visprijani tisti, ki više gori stanujejo, t. j. višani ali visočani (отъ вѣсо, qui supra sunt). Tisti dostavek v listinah „Wizpriach alpes cum nemoribus“ bi pričal že za višavo. Ali so morda Nizale (Nieselach) v občini Sv. Steben na Zili tudi nižavljani ali nižani (отъ низа, qui infra sunt, ki niže doli stanujejo). Fiat applicatio! Dobro je torej treba razločevati, kedaj je s končnico „ach“ izražen nemški kolektivnik: n. pr. das Dornach, Trnje (neutr. sing.) ali pa slovenski množinski mestnik, n. pr. Trnovče (lokal Trnovčah), v katerem je menda razumeti stanovniško ime (plur.) izvedeno od lokalnega „trnovik“ (Dorngebüsch), — das Latschach ruševje (Zwergkieferholz) n. sing. ali pa Latschach Ločani (loc. plur.), t. j. stanovniško ime iz krajnega imena „loka“. Takih slovenskih lokalov od stanovniškega imena izvedenih v obliki Latschach imamo na Koroškem kakih šest: Loče pri Brdu in Loče pri Sv. Stebnu na Zili v Šmohorskem okraju, pa Loče pri Otmanjah v Celovškem okraju, dalje Ločani pri Ugi vesi v Rožu in Ločani (tudi Loče) pri Bekštajnu v Beljaškem okraju. — Če se ozremo tudi na stare oblike po arhivskih listinah, nam bo treba morda razlago od Latschach v posamnih slučajih nekoliko drugače zasukati, vobče pa vendar velja zgoraj podana razlaga. — Lonsach (Lonzach, Lonschac) [vide Jaksch Mon. IV, 2, 930] nam je čitati za Lončah (из лѣчаньхъ), Laccendorf pa bolj kaže na osebno ime poglavarja nasselbine, tako da postane nekoliko dvomljivo, ali je res to sedanji Latschach pri Starem dvoru ali pa Latzendorf (občina Stall, sodni okraj Winklern). Za Latschach pri Otmanjah navaja Jaksch (Monum.

II, 211) listinsko obliko Loznach. Če ta oblika ni postala po pisarjevi zmoti (namesto Lonzach s starim hohnikom, t. j. лѣхъ iz лѣчанъхъ), da bi bila torej pravilno zabeležena, tedaj bi jo menda morali čitati za Ločnah (Lóčnah). Ločna iz Lóčina (лѣчина) je nekaj augmentativum samostalnika „loka (лѣка)“. Novomeščani imajo n. pr. v svoji bližnji okolici oboje: Loko nad mestom in nekoliko pod mestom Lóčino. — Primeri Landschach, vas južnovzhodno od Lipnice, in drugo z istim imenom jugozapadno od Knittelfelda. —

S tem naj končam posamezne stvarne toponomastične opombe, za zaključek pa nekaj bolj splošnega. G. Lessiak pravi o krajno-imenskih študijah približno takole: Ker je naša domovina z raznimi narodnostimi pestro naseljena, tedaj je naravno, da se nacionalni moment pri raziskavanju lastnih imen ne dá popolnoma izločiti, da se torej vedno vsiljuje nevarnost, da se znanstvo pomeša z narodno-političnimi dnevnimi vprašanji, pa iz tega da lahko nastanejo nesporazumenja, ki utegnejo dovesti do često osebnih napadov. Na drugi strani pa strah, da človeka ne bi zvelikli v politični vrvež in ga ne razkričali za izdajico naroda ali za šovinista, odvrča strokovnjake, da si ne upajo prav na to kočljivo poprišče, kjer bi morali svoje moči posvetiti delu, od katerega bi morda za plačilo dobili samo nehvaležnost. Vrh tega jim pa še nepoklicani, samouki šušmarji skazo delajo in resno znanstvo kvarijo, zlasti taki, ki jih vodijo gotove tendence in ki predmet svojega raziskovanja motrijo vedno skozi narodne naočnike, tako da jim je izid raziskavanja, kateri narodnosti da imena pripadajo, že vnaprej dognana stvar. Toda taki pomisleki nas ne smejo zmotiti, pač pa mora tisti, ki se za stvar zanimlje zgolj z znanstvenega stališča, svojo objektivnost tudi formalno izraziti, če se hoče izogniti vsakemu nesporazumenju, — da pa prof. Scheinigga zadene očitek, da je v tem pogledu zgrešil potrební takt, — da se torej ni čuditi, ako je njegova razprava doživela tako vehementne napade v dnevnih listih. Nihče da pač ne bo hotel trditi, da morajo krajna imena v Rožu (ali Rožni dolini), kjer je še danes znamenita večina stanovništva slovenska, da morajo rožanska krajna imena vsa čiherna biti nemškega izvira. Na razlagi „iz slovensščine“ torej ni spotikljaja, toda kar je moralo nacionalni čut Nemcev razdražiti ter jim vzbuditi misel, da gre tu za tendenčen spis v slovensko-narodnem zmislu, — vzrok temu je ta okolnost, da je postavil Scheinigg v svojem nemško spisanem sestavku ne le pri navedbi posameznih krajev (vasi in trgov, ledin in livad), ampak tudi pri nadpisih po-

glavij, pri imenih občin, kjer že sploh ni nobenega razloga za to, — slovensko obliko na prvo mesto, nemško pa dostavlil v oklepaju ter s tem dal povod domnevi, da hoče slovenska imena proglasiti za edino oficialna, poleg katerih bi imeli Nemci kvečemu zgodovinski interes, — in da ne izkazuje nemškim oblikam tistega čislanja, ki ga večina imen spriči svoje visoke starosti i v jezikovnem i v kulturnem pogledu zasluži.

Tako g. Lessiak. K tem ekspektoracijam užaljenega narodnega ponosa bi si pa človek vendarle dovolil skromno opombico. — Da je ta programski spis sestavljen v nemščini, za to nam ne manjka razlogov, vsaj je izšel v nemških letnih publikacijah nemškega srednješolskega zavoda in je spisan (kakor g. Scheinigg sam poudarja) za letoviščarje in turiste, ki bi izmed sosednih Nemcev prišli morda obiskat južni slovenski Korotan. Da se pa pri navajanju imen izmed več oblik postavi na prvo mesto tista, ki je po svojem izvoru prvotna, na drugo mesto pa tista drugotna, ki je šele na podlagi prve nastala in se iz nje izcimila, to je po naših skromnih nazorih naravno in pravično. — Bodi mi dovoljeno razložiti to pravično načelo na konkretnem slučaju. Da je n. pr. Bistrica starejša od Feistritz in Borovlje starejše od Ferlach, to je popolnoma jasno, temu doslej še nikdar nihče ni ugovarjal in menda tudi ne bo, kajti Ferlach ni morda nemški kolektivnik, ampak slovenski množinski lokal stanovniškega imena „Borovljane“, t. j. Borovljah (iz Borovljanih), kajti epentetični „I“ v obliki Ferlach se iz nemščine nikakor ne dá razložiti, pač pa iz slovenščine. Nemški kolektivnik za borje ali borovje (Kieferwald), napravljen s sufiksom „-ach“, se glasi das Forchach ali Förchach (Schmeller I, 752), Borovljani so pa nastanjenci ob in v borovem gozdu. Podlaga stanovniškemu imenu je pa svojilni pridevnik, napravljen s sufiksom „-ov“, in zato se mi zdi neprimerno, če g. Scheinigg pravi: „das Suffix -janin tritt nicht immer unmittelbar an das Stammwort, sondern es wird ein -ov- eingeschaltet“. O kakem prostem vložku ali poljubnem vrinku tu pač ne smemo govoriti, ker tudi v jeziku ima navadno vsaka prikazen svoj razlog, na katerega se oslanja. Ko bi bil n. pr. Bor krajevno ime, kakor je, recimo, Breza (pri Veliki loki), Dren (pri Fari Kostelski), Dob (pri Brdu, pri Mokronogu, pri Višnji gori), Hrast (pri Jugorju, pri Vinici), Jelša (pri Kostanjevici, pri Litiji, pri Novem mestu, pri Trebnjem), Lipa (pri Brdu, pri Ribnici), Topol (pri Krškem, pri Ložu, pri Cerknici, pri Sv. Katarini), Vrba (pri Brdu, pri Radovljici) i. t. d. — tedaj bi si lahko mislili stanovniško

ime Borjani, prav kakor Brežani, Drenjani, Dobljani, Hraščani, Jelšani, Lipljani, Topoljani, Vrbljani i. t. d. Ker pa nimamo takega trdno ustanovičenega krajnega imena, ampak le pojem „borov log“, tedaj se mora glasiti stanovniško ime Borovljani, kakor so n. pr. Hrastovljani stanovniki Hrastovega dola (Primeri Carniola II, 141.) ali Drenovljani stanovniki na Drenovem griču i. t. d. — Če je torej Borovljah prvotna, Ferlah pa drugotna, iz one izcimljena, nemškemu govorilu šele prilagojena oblika, kakšna grozna krivica more to biti, če znanstvenik (ne kak šovinist in samopašen politikaster) postavi na prvo mesto Borovlje, potvorjenko Ferlach pa v oklepaj! —

Meni se zdi, da je g. Lessiak v svoji zgoraj citirani in sicer uvaževanja vredni ekspektoraciji pravo adreso zgrešil in da je neznanstvenemu nacionalizmu sledeč očital netaktnost Scheiniggu, opravičeval pa nekako tisti šovinizem njegovih napadnikov. Kako že pripoveduje tista stara basen o volku in jagnjetu, ki sta prišla k istemu studentu na pojilo? Meni hodi vedno tista basen na misel, kadar kaj takega čitam. Še nikoli nikjer od nikogar ni bilo n. pr. slišati — če izvezamemo šovinizem najnovejših časov —, da bi bili bodisi Rovtarji, bodisi Rožani Golici rekli kako drugače nego „Golica“, dandanes pa izvestni krogi dosledno in izključno pišejo svoj Kahlkogel brez kakega dostavka v oklepaju in po njih mnenju je vse to v redu in dostojno, če pa slovenski znanstvenik zapiše „Bistrica (Feistritz)“, ne pa „Feistritz (Bistrica)“, je že to vnebovpijoča žalitev. — Čudna je res ta nasilna pograbska etika: eden naj bi smel kar tako na celem in kar nasiloma osvojevati, kar ni njegovo, drugemu bi se pa štelo v greh, če bi poskusil to, kar je v istini njegovo, jè in je bilo, kar ljudje pomnijo, če bi poskusil to za svoje proglasiti! — —

Dobro si pa zapomnimo to, da je šlo tu samo za imena in za nič drugega, v ospredju stoji golo znanstvo brez nacionalnega šovinizma, pa ne pozabimo pravih etičnih načel, češ: kar boli sosedu, tudi nam preseda, kar je pa njemu povšeči, moglo i nam bi ustreči. —

Hanc veniam petimusque damusque vicissim.

V znaku razvoja.

Ob Vrazovi stoletnici.

Dr. Fr. Ilešič.

„Vraz je pač mrtev, a njegov ideal živi . . .“

„Slovan“ V, str. 206 in 207.

Simbol razvoja je Vraz Stanko (1810—1851). Ni se brž prvič pojavil popoln in dovršen, kakor se je pojavil Prešeren; popolnejši in večji je bil ob smrti nego v prvem nastopu.

Simbol razvoja je Vraz Stanko. Bil je štajerski Slovenec, a je postal ilirski pesnik, literat.

Nočem reči: Bil je Slovenec, kakor smo Slovenci dandanes mi, a je postal Hrvat.

Zakaj s tem bi zakrivil elementarno neistino, ki jo je izrekel marsikdo, ker je razmere sedanjosti prenesel v preteklost.

Zavesti o enem slovenskem narodu namreč še ni bilo v dobi Vrazove mladosti. Izgubila se je bila tudi zavest celokupnega Hrvatsva. Ta zavest današnjega slovenskega in hrvatskega naroda se je razvila šele vsled ilirskega pokreta in faktorjev, ki so takrat delovali temu pokretu v prid ali škodo.

Le s stališča tega dejstva bomo pravilno presoiali razvoj Stanka Vraza.

*

Še v Bleiweisovi dobi, ko je že prodrila zavest slovenske enote, se čutijo posledice starih diferenc. Kak Kreml je po spoznanju Prešernovem dobil slovenščino le „v kremplje, ne v glavo“, a iztočne Štajerce je fasciniral, in Kobe je še leta 1851. izjavljal spricho štajerskih oblik „lehko, den, meša“: „kadar mi Kranjci kaj takega beremo, gotovo vsakega strahovita jeza zgrabi, da z zobmi škriplje zoper tako spakedrijo našega jezika“. A Cigale je l. 1881. prosil Bleiweisa „za živega Boga“, naj bi v „Matici Slov.“ ne volili za tajnika Štajerca Prekmurca, marveč le Kranjca ali pa Štajerca ob Savi ali okoli Vranskega. Prekmurci so goli napuh in imajo slovenščino le v krempljih, a ne v glavi.“ Potemtakem ni čuda, če je

leta 1850. dr. Dolenc govoril o „gegen die Krainer etwas gereizten nichtkrainischen Slovenen.“

Za Vrazove mladosti pa ni bilo niti enega knjižnega jezika niti enotne zavesti.

Rokopisno se nam je iz Vrazovih časov ohranil abecednik „za Slovence med hrvatsko in kranjsko deželo“, to je, za iztočnoštajerske Slovence. Ta izraz je dokaz, da se je iztočni Štajer takrat smatral za, da tako rečem, posebno narodnost, ki s Kranjsko vsaj ni v bližji zvezi nego s Hrvatsko.

Ko je bila leta 1834. razpisana stolica slovenskega jezika na graškem vseučilišču in se je čulo, da se zanjo poteguje tudi „inozemec“ (Ausländer), je zatrjeval znani danjčičar Šerf, da „inozemci ne bodo za rabo,“ češ, „Ein Krainer kann nicht das windische, kroatische u. s. f. mit dem Krainischen verbinden, aber ein Wende kann und versteht alle diese Dialekte.“ Šerfu je bil torej Kranjec še inozemec, a „slovenščina“, t. j. govorica Slovenskih goric, in „hrvaščina“ mu je enota, ki jo stavi poleg „kranjščine“.

Leta 1841. je bil Danjko za gajico, „damit die Krainer sehen, daß wir in unseren Gegenden nicht allein mit unserer Mundart, Kleidertracht etc., sondern auch mit š, č, ž wirklich kroatisieren“. Govoreč o „sosednih si hrvatskih, ogrskih in štajerskih Slovencih“, dostavlja: „Der kroatisierende Dialekt ist unter obbesagten Zusammengränzern beliebter als der krainische und kärntnerische.“ Zato more v onih krajih Zagreb „vorzüglich in seiner jetzigen Beschaffenheit am leichtesten und wohlthätigsten wirken.“ S tem je Danjko objektivno izrazil isto, kar je subjektivno, „zasoljeno“ povedal Prešeren z besedo „Halbkroaten“.

Danjko se je čutil torej mnogo bolj „Hrvata“ nego „Kranjca“, in če bi se bil moral v svojem srcu odločiti, bi se bil odločil za Gaja. Toda faktično je Danjko volil tretje: samostojnost „naroda“ Slov. goric. Danjko je pisateljaval za svoje „ljubo kmetsko ljudstvo“; zato ni hotel, kakor je pisal Gaju, baš preveč zastraniti v sosedna narečja; „denn Ihnen, Agramern kann nicht die Mundart gefällig seyn, wie sie hier unter den zusammengrenzenden kroatischen, ungarischen und steyrischen Winden lautet, und umgekehrt so wollen uns allhier auch andere benachbarte Varietäten nicht gefallen. Wir alle thun also einstweilen am vortheilhaftesten, wenn wir nach dem Beispiel der alten griechischen Äolier, Dorier, Jonier jeder nur für sein Völklein arbeiten und nach und nach einer von dem andern das bessere benützen...“ to je, jaz hočem pisati za svoj „narod“

Slovenskih goric, Vi, Gaj, delajte za svojega, Kranjci in Korošci pa zopet naj delajo za svoj „narod“.

Ni pa bilo tudi zavesti o celokupnosti hrvatski. Ako govorimo dandanes o Hrvatih, mislimo povsem na Hrvatsko-Slavonijo, a baš Slavonija se je čutila v Vrazovih časih še močno za sebe. Slavonski literat Stj. Marianović je računal s tem, da bi svojo knjižico „Poklon Mladeži Ilirskoj“ razpečaval v Slavoniji, in je le vprašal, če bi si jo morda naročil tudi kdo okoli Zagreba. V Belgradu si je želel avstrijski konzul katoliškega svečenika, „Slavonca ali Hrvata“. In med temi „Slavonci“ in „Hrvati“ je bilo dosti mržnje; Slavonec Topalović je pisal leta 1841., kako je izkustvo izučilo Slavonce in še jih izučuje, da velika gospoda, ki prihajajo iz zgornjih strani k njim, smatrajo „kukavno njihovo domovino“ le za sredstvo svojega obogatjenja, češ, „kaj, ti slavonski osli itak nikaj ne vide, su neplemeniti osli“; zato starejša generacija ni hotela nič čuti o edinosti s „Hrvati“ in je le mladi naraščaj preko razlike med Hrvatom in Slavoncem gledal na ilirsko misel.

Še leta 1848. je pisal Bilčević: „Našemu narodu je potrebno, se sporazumeti z brati svojimi, Hrvati“, t. j., Slavonec je smatral Hrvata le za svojega brata, a se ni istovetil ž njim. Čutila se je pa vedno bolj potreba, da se zlijeta ta dva elementa, in to zlitje je močno pospeševalo l. 1848., ko so Slavonci, izpostavljeni vojnim četam madžarskim, mogli svoj spas pričakovati le od zagrebškega bana Jelačica. „Mi smo se k Zagrebu okrenili in oči svoje tja obrnili,“ je pisal takrat Bilčević.

Facit: Danjko je imel svoj „narod“, Kristijanovićeve kajkavci, „Horvati“, so bili svoj narod, Slavonci zopet en „narod“. Tak „narod“ so faktično predstavljali tudi ljubljanski literati s Prešernom v sredini.

In ti „narodi“ Vrazovih-Prešernovih časov so živeli lepo za sebe. Danjko je s svojimi vladal Slovenske gorice, Kristijanović Zagorje, Kastelic Ljubljano, a nobeden ni poznal ostalih delov. Danjku je bila tuja Kranjska — nikoli je pač ni videl —, Prešernu je bila tuja Štajerska, Čop je bil v dvajsetih letih o hrvatski literaturi čisto neinformiran, Kristijanović pa ni videl niti enega niti drugega „naroda“.

In v tem nepoznanju je bil vzrok nehrepenenja, nehotenja. Vsi, ki so videli in poznali sosedne slovanske „narode“, so imeli s širšim pogledom tudi širše zanimanje. Že Smole, ki je v mladih letih prepotoval jugoslovanski svet tja do Banata in

Belgrada, je kazal pristopnost ilirskim idejam, a Zupan, ki je parkrat potoval po hrvatskih deželah, je bil med Čebeličarji naravnost ilirec.

Osebnost občevanje z Vrazom, ki je bil mnogokrat v Ljubljani, je delovalo tudi na Prešerna ter ga često zaneslo na ilirsko stran. Leta 1841. poroča Vraz iz Ljubljane: „O 5. uri prihaja k meni moj drug dr. Prešeren, s katerim hodimo na šetnje. On čita ilirski, jaz mu tolmačim, česar ne razume“. A važnejše je ljubljansko poročilo Vrazovo iz leta 1837., ki ga sedaj poznamo iz Gajeve korespondence. Leta 1837. januarja meseca je bil Vraz v Ljubljani ter je odtod tudi pisal Gaju, češ: „Sedaj sem pri g. dr. Prešernu, ki rad sluša in poje Tvojo Glogovkinjo (t.j. pesem: „Još Hrvatska ni propala“) ter povsem soglašja z našimi namerami. Zelo on obžaluje, da je že v taki starosti, da si ne more ilirščine prisvojiti toliko, da bi v njej pisal kaj viteškega. Letošnjo jesen te misli posetiti... Dr. Prešeren in Kastelic, od Tvojega rodoljubja vzhičena brata, te v duhu objemata in pozdravljata.“

Ko bi bil Gaj ostal na prvotnem kulturnem velikoilirskem programu, ko bi ga politična aktualna potreba ne bila obrnila na ogrsko stran in ko bi bil imel več osebnih stikov s Slovenci in slovenskimi deželami, bi bil imel na zapad mnogo trajnejših uspehov.

Kakega „častitljivega, v narodu ukoreninjenega in z narodom sklenjenega ozidja“ ni bilo v oni dobi niti objektivno niti subjektivno, to je, kolikor se tiče zavesti o narodni enoti. Vraz ne bi bil manj uskok za kakega Danjka, ako bi bil prestopil med Kranjce, nego se je zdel Prešernu uskok, ker je šel med Hrvate.

Ko bi Štajerska politično bila združena s Hrvatsko, bi z enako lahkoto vsa prešla v hrvatski knjižni jezik, kakor je prešlo tja današnje hrvatsko Zagorje. Če je Bela Krajina slovenska, a sta Žumberk in Marindol hrvatska, je to posledica politične uprave. Ko bi bila Istra ostala združena s Kranjsko (pazinska grofija) ali bi se bila z Goriško in Gradiško združila v eno kronovino z enotnim političnim zastopom, bi bila lahko prešla v slovenstvo, kakor bi tudi hrvatsko Zagorje postalo slovensko, ko bi ne bilo del politične Hrvatske.

Naš narod je postal vsled političnih mej, a teh političnih mej si nismo dali sami, marveč so posledica dejstva, da so Franki, ozir. Nemci trajno zavojevali te dežele do političnih mej današnje banovine.

Vsakdo mora danes konstatirati te narodnostne meje, ki imajo svoj vir v naši žalostni politični prošlosti, in mora ž njimi računati, a jih obenem — obžalovati ter zastavljati vse sile, da se z novimi sredstvi odstranijo vse pogubne posledice razdvojenosti.

Kot nekako sveto dejstvo more one meje gledati le človek, ki tiči robski konservativno v kletki, kamor ga je kdo vtaknil, ali za plotom, s katerim mu je kdo omejil pogled.

Kdor se ne razvija, je mrtev. Slovenci pa nočemo biti mrtvi — ob stoletnici Vrazovega rojstva.

Romantiki.

Spisal Ivan Lah.

(Dalje.)

rt pod mojim oknom je bil nenavadno vabljev. Zdelo se mi je, da je to najlepši del celega letovišča, zato sem rad posedal po njem zjutraj in zvečer, ko so ga napolnili ptiči-pevci ter si odgovarjali po vejah s svojim petjem. Videlo se je od tu lepo po dolini posebno zvečer, ko so se po njej začele raztegovati in zgrinjati dolge, temne večerne sence. Izmed gostov, ki so ljubili vrt posebno zvečer, sta bili tudi obe grofici, mati in hči. Obe dami sta hodili v žalni obleki in sta malo občevali z gosti. Hodili sta vedno sami; vstajali sta pozno, po obedu sta odhajali v gozd, a nikdar daleč, vrnila sta se pod večer na vrt ter sedeli molče druga poleg druge. Na videz bi bilo težko spoznati, da sta to mati in hči, ko bi gostje ne bili govorili o njiju tako pogosto, kajti starejšo grofico bi bil skoraj vsakdo prisodil le za družico mlajši grofici. Starejša dama je bila majhne postave in je imela nekaj zelo prijaznega v obrazu; nje hči je bila žena velike postave, vitkega stasa; toda v njenem obrazu je bilo težko videti nje usodo. Bilo je mnogo ljubeznivega v tem bledem obrazu, a nje oči je bilo težko pozabiti, kdor je v gotovih trenutkih gledal vanje. Nihče bi si ne bil mislil, da ne govori z zelo razumno žensko, če je govoril ž njo, tako nežne in globoke

so bile nje besede. Toda, ko je gospa Tatjana govorila o groficah, je vselej nehote mahnila z roko.

„Čudno, vidite, toda ne govorimo. Škoda.“ Cela kolonija je namreč govorila o mlajši grofici, da je blazna.

Od nekdanj sem ljubil te vrste ljudi, z nikomer nisem tako čutil, nikogar tako razumel. Vabil me je za seboj njih nenavadni nasmeh, poln bojazni in lokavosti, dušo mi je pretresal njih pogled, poln prošenj in nezaupnosti.

Ko sem tako ležal pod večer na klopici na vrtu, zapazil sem naenkrat pred seboj oči, nasmeh . . . Res, mlajša grofica je stala na stezi med gredicami in se mi je smejala. Usedel sem se in sem jo pozdravil.

Bilo je torej resnica, kar sem opazoval že dalje časa, da grofica gleda za menoj. Nekaj podobnega so si šepetali gostje, kar sem lahko večkrat videl z njih posmehljivih obrazov in polglasnih opazk. Ta trenotek me je to pretreslo, kajti nikogar nisem sovražil bolj nego one, ki so zasmehovali blazne.

Res, grofica se mi je bližala z boječimi koraki in se je ozirala, kakor da se boji, da je kdo ne zagleda. Priklonila se je še enkrat in obstala pri cvetočem grmu. Eno roko je lahno položila na vejo, drugo pa priložila k licu. Bila je krasna v tem trenotku. Hotel sem vstati, toda ona je dala znamenje, da naj sedim; in se je usedla na klop meni nasproti.

„Ah, krasen večer,“ je rekla, „čutite vi to?“

„Čutim, grofica, in vi?“

„Ah, jaz sem tako rada sama zvečer na vrtu.“

„Da! In vendar ste tako malo sama.“

„Ah!“ Nje obraz se je hipoma izpremenil, pogledala me je zaničljivo, vse telo ji je trepetalo v velikem razburjenju; vstala je in omahovala, kakor da hoče pasti.

„Grofica, kaj vam je?“ sem vprašal in ves vznemirjen sem ji hotel pomagati.

„Ne,“ je rekla odločno in dala z roko znamenje, naj se ji ne bližam. Med tem pa se je pojavila na vrtu že starejša grofica in je klicala s priprostim imenom: „Mimi!“ . . .

„Oprostite,“ je rekla mlajša grofica in je kakor zmedena odšla proti gradiču. Pokorno, kakor otrok, je prišla svojo mater za roko — in tako sta odšli.

Vznemirjen sem hodil oni večer po vrtu in tudi noč sem imel zelo nemirno. Ves čas sem mislil na grofico in na čudni slučaj na

vrtu. Spal nisem skoraj nič, kajti motil me je sladki nasmeh nje ustnic, motil me je nje pogled, tako zaupen in ljubezniv, in pretresel me je njen vznemirjeni obraz.

Zjutraj navsezgodaj mi je prinesla postrežnica vizitko od gospe grofice, ki me je prosila, naj čimprej pridem v sprejemno sobo. Oblekel sem se in šel.

Gospa grofica je že sedela v sprejemni sobi. Pozdravila me je s prijaznim obrazom in rekla: „Oprostite, da vas tako zgodaj motim, toda ni mogoče drugače; to je edina prilika, da z vami govorim sama. Govoriti moram namreč o zelo važnih stvareh. Ona revica je šele sedaj zaspala in Bog obvaruj, ko bi vedela, da z vami govorim.“ Gospa si je obrisala oči, videti je bilo, da je objokana.

„To mislite gospodično hčerko,“ sem rekel, da bi pretrgal molk.

„Da, da. To veste, da je ona z vami hotela govoriti, toda prosila bi vas . . .“

Beseda se ji je ustavila.

„Prosim, prosim . . .“

„Treba je, da poznate celo povest.“

„Prosim, to me zanima.“

„Ah, to ni zanimivo.“

„Mene življenje zanima.“

„Da, to se mi je zdelo in to jo je gnalo k vam. Toda ž njo je treba znati govoriti. Razumete, kaj hočem reči. Pomislite si človeka, ki živi vso svojo mladost in vse svoje življenje v lepi misli; recimo, da je vse izmišljeno, laž, ampak on veruje in je v tem srečen. Ali je vredno, da bi mu rekli resnico in ga hoteli prepričati o laži?“

„Jaz mislim, da je to zdravo in da prava sreča sloni na resnici.“

„Mogoče imate prav, gospod, ampak sedaj poslušajte. Midve s hčerko sva sami na svetu. Nimava niti dela, niti skrbi, niti nadlog. Živiva, kakor ljudje mislijo, krasno življenje, ampak ni tako krasno, kakor se vidi. Ako se vzame bolezen kot nadloga, potem imam v življenju jaz veliko nadlogo, mnogo dela in skrbi, toda jaz hočem mirno življenje, ker nimam vzroka razburjati se. Zato živiva s hčerjo po mestih, po letoviščih, po zdraviliščih, povsod nekaj časa: dokler je namreč tiho to, kar bi delalo krik, ko bi prišlo do spoznanja. Takrat odideva drugam. Midve s hčerjo živiva namreč v veliki laži. Jaz namreč poznam resnico. Toda zaradi nje živim v laži in moram reči, da sem prišla do prepričanja, da je treba pustiti laž pri miru, ako osrečuje človeka. Midve na primer — nisva niti grofici.“

Poklonil sem se.

„Veste, milostiva, da je to vseeno: človek je človek.“

„Imate prav. Ampak so ljudje, ki bi na naju gledali vkljub najinemu bogastvu popolnoma drugače, ko bi to vedeli. A ne mislite, da sem jaz častijelna. Ampak mora biti tako. Razumete torej, za kaj gre.“

„Priznati moram, da ne.“

„Torej vam povem vse. V mladih letih sva s hčerjo ostali sami in ona je mnogo čitala romane. Naenkrat se ji je zasanjalo, kakor zasanjalo; predstavljala si je, da je grofica in da jo snubi vitez. Takrat sem odšla ž njo po svetu, od takrat potujeva. Mislite si, kako je bilo to življenje! — Nekoč je pripovedovala neki hišni, ki še ni vedela za skrivnost, o svojem vitezu. Ta se ji je zasmejala in ji rekla, da ni res. Bože, kaj sem pretrpela! Vidite, ako bi ji kdo uničil te sanje, bi znorela! Jaz sem mati in ona je edino, kar imam na svetu. Ako hočem, da živim ž njo, moram živeti tako, kakor ona hoče, ker ona ne prenese tega, da bi ji kdo ugovarjal ali pa da bi ji dokazoval, da ni resnica, kar misli. Kdor hoče torej govoriti ž njo, ji mora vse pritrditi, in jaz bi vas prosila . . . Vi razumete“.

„Razumem.“

„Vidite, so ljudje na svetu, ki ne morejo videti sreče, ki hočejo vsakemu vzeti še ono malo sreče, kar je ima. Recimo, kaj koga stane, ako si jaz lastim ime grofice, ker tako hoče ona in ker le pod tem pogojem živi? Kaj komu mar, kaj sanja nje utrujena glavica? Zakaj bi ji ne pustili laži, ko je dela srečno? Kaj bi jim pomagalo, če jo zapro v blaznico? Ona je dobra, verjemite, zelo dobra, toda boji se ljudi in ima prav, kajti ljudje ne razumejo tega. Oni bi ji hoteli dokazati, da živi v laži, in ona bi zblaznela. Oni mislijo, da je blazna sedaj, toda lahko vidite nje mirno, ljubeznivo občevanje. Ona ljubi vse in kako ljubi! Sovraži samo one, ki ne verujejo, kar veruje ona. Zato sem vas hotela pripraviti. Ona si želi z vami govoriti“

„To me veseli.“

„Toda prosim vas, pritrdite ji vse. Kaj bi imeli od tega, če ji motite nje nežne sanje?“

„Obljubljam vam, da ste lahko brez skrbi. Dovolite, da vas vprašam.“

„Prosim.“

„Včeraj nisva govorila o tem, vendar se je razburila.“

„Da, plakala je celo noč; kajti ona je rekla, da hodi rada sama po vrtu, vi pa ste trdili, da je redko sama, da hodi z menoj. Narredili ste mi težko noč. Z veliko težavo sem jo utolažila in šele proti jutru je zaspala. To je sreča, da sem mogla govoriti z vami. Ona nerada občuje z ljudmi, ampak z gotovimi ljudmi hoče govoriti, da bi jim pripovedovala svojo povest. Opazila sem to kmalu in sem hotela z vami prej govoriti, nego se to zgodi. Toda to je težko, kajti ona niti meni popolnoma ne zaupa in se boji, da bi me ne preslepili ljudje, ki hočejo uničiti nje srečo. Napram nekaterim ljudem je zelo zaupljiva, drugih pa se boji . . . Kako naj vam to povem?“

„Razumem.“

„Torej, prosim vas, bodite ji dobri.“

S tem se je poslovila in odšla.

Jaz pa sem odšel na vrt, kjer sem v krasnem pomladanskem jutru premišljal o sreči ljudi in o vrednosti laži.

Nato sem odšel skozi gozd v gore prav do razvalin, odkoder sem se vrnil šele zvečer. Ko sem stopil na vrt, sem zagledal na njem mlajšo grofico. Priznati moram, da sem ves dan mislil nanjo in da sem pričakoval, da se zgodi tako, ko pridem domov. Da, celo želel sem si, da bi bilo tako.

Sedela je na oni klopici, kjer je sedela prejšnji večer. Sedela je mirno, nepremično in strmela predse v mrak, kakor da bi hotela tam razločneje videti nekaj, kar se ji skriva v daljavi. Gledal sem jo nekaj časa in naenkrat sem začutil čudno sočutje do te ženske. Ko je zaslišala moje stopinje, se je preplašena ozrla ter je hotela oditi naprej po vrtu. Toda obstala je ob klopi, naslonila se nanjo z eno roko in sklonila glavo. Šel sem počasi po stezi dalje, kakor da ni moj namen govoriti z njo. Toda zazdelo se mi je, da me pričakuje, in stopil sem k njej. Pozdravil sem jo že od daleč in ona se je prijazno poklonila.

Sedel sem na svojo klop in tudi ona je zopet sedla.

„Čudovit večer je nocoj, grofica.“

„Čudovit . . . Vi ste bili na izprehodu.“

„Da, visoko gori na vrhovih, prav pri razvalinah sem bil. Prišel sem do gradu in si ogledal njegove znamenitosti. Čudno krasno je to okolje.“

„Ah, kako krasno! Jaz še nisem bila na vrhu. Predaleč je. Vi ljubite take kraje?“

„Da, ljubim jih. V njih je res mnogo lepega in zanimivega. Preteklost leži v njih in včasih je prijetno pomisliti na preteklost.“

„Da, tudi jaz ljubim to,“ je govorila in oči so ji začele goreti v živi radosti. „Vidite, to je naš svet. Kako bi bilo brez njega dolgčas na zemlji! Kaj je na primer veliko mesto, tovarne in vse, kar ima danes svet? Tam je za navadne ljudi, ki nimajo zmisla za poezijo.“

„Da,“ pritrdil sem ji in za plačilo sem dobil mil in hvaležen pogled. Naenkrat je pomladel njen obraz in pokazalo se je na njem toliko krasote, da bi ne bil nikdar sanjal o njej.

„Da, vidite, vi mi pritrjujete. Vi ste dober človek,“ je takoj začela s tako zgovornostjo, ki bi si je ne bil nikdar mislil, kdor jo je imel priliko videti vsak dan z njeno materjo, ki nista skoraj nikdar govorili med sabo. „Vidite, jaz zelo ljubim take kraje in jih obiskujem zelo rada; nisem rada v mestu, tam je pusto. Posebno zdaj, odkar je moj soprog odšel.“

„Vaš soprog je odšel?“ sem nehote vprašal.

„Kakor se mi zdi, vi še ne veste.“

„Ne, ne vem, grofica.“

Njen obraz je zastrla globoka žalost in pokrila si je z rokami oči.

„Ah, to je žalostna povest. Prišel je k nam, ko mi je bilo šestnajst let. Prijezdil je na visokem belem konju. Spremljalo ga je dvanajst oseb. Bili so krasni mladeniči. In on je bil... kako vam ga naj popišem? Bil je vitez plemenitega rodu. Služil je na dvoru in videl mnogo dežel. Povsod so ga poznali po njegovih temnih očeh. Imel je s seboj tudi pevca, ki je čudno lepo pel. Ob njegovi pesmi se je dvignil moj vitez in me s svečanimi besedami zasnubil. Nihče mu ni mogel odreči. Napravili so gostijo in so pili in se veselili. On pa je klečal pred mojimi nogami in mi govoril besede ljubezni. Bile so sladke kakor opojna pijača, žive kakor cvetoča roža, hrepeneče kakor morski val na obali. Ah, moj vitez!“

Pomisli la je in gledala nekam v daljavo, kakor da se tam pred njo vrši vsa povest. Gledal sem ji v oči in molče poslušal. Pripovedovala je živahno in s prepričanjem. Z lica ji je odsevala skrita radost, zardevala je in bledela, na ustnih se ji je pojavil zdajpazdaj smeh, v očeh sem videl te žive sanje srca; zdaj sem vedel, da ne more razumeti njenih pogledov, kdor ne pozna nje povesti. Kajti v očeh ji je spala ta cela povest kakor bajka, ona je živela v njej kakor v sanjah in bala se je, da ji ne vzemo ljudje, kar je bilo njeno življenje. Obenem pa se ji je zdelo vse to tako krasno, da

je želela, da bi vsi vedeli o njeni krasni povesti. Zato je bilo v njenih očeh toliko nenavadnega, vabljivega, boječega in vendar ljubeznivega. Zato so zdaj živele njene oči in govorile bolj nego nje besede, kazale so vso krasoto sanj, ki so ji polnile življenje. V trenutkih, ko je pripovedovala, bi bil mogel v njej videti naj-srečnejše bitje pod solncem.

Naenkrat se je ozrla vame z ostrim pogledom. Gledal sem jo mirno, niti sence dvoma ni bilo takrat na mojem obrazu.

„To je krasno,“ sem govoril, „to je krasno.“

„Ah, in potem je odšel. Odšel je vabit na svatbo in se je vrnil poročni dan. Bil je krasen kakor solnce onega dne. Visoka gospoda se je sešla od vseh strani, topovi so pokali, orožje je žvenketalo, gostija je bila velika . . . Zdajci je zapela tromba. Prišel je cesarski sel in prinesel povelje, naj odidejo vsi vitezi nemudoma v boj. Poskakali so na konje in za njimi on, moj vitez. Gledala sem za njimi z grajskega okna, kako so se podili drug za drugim, dokler niso izginili za hribi. Še enkrat je dvignil roko v pozdrav, še enkrat, videla sem ga zadnjikrat. Vrnil se ni nikdar več.“

Kakor iz brezdanjih globin je prihajal ta glas.

„Nikdar več,“ sem ponovil.

Pogledala me je z nemirnim pogledom. Zdelo se mi je, da je hotela vedeti, ali verujem njeni povesti ali ne.

„In kaj je bilo potem?“ sem vprašal nemirno.

„Ko se ni vrnil od nikoder, sem mislila, da je zalotila smrt mojega viteza. Koliko sem trpela! Mislila sem, da je morda padel na bojišču ali v dvoboju, da so ga morda v gozdu napadli njegovi sovražniki in ga ubili, ali pa da je prišel v roke razbojnikom, ki so ga zaprli v trden grad. Včasih sem si mislila, da je bil poslan čez morje; vihar je morda razbil njegovo ladjo in potopil v morju njega in njegove ljudi. Nihče ni vedel o njem, nihče nič sporočil. Tako sem ostala sama na svetu. Hodila sem na lov, izprehajala se po gozdih in klicala njegovo ime, ki je odmevalo daleč po lesovih. Posedala sem doma ob grajskih oknih in si pela pesem, ki jo je pel njegov pevec poročni dan. Tako sem živela vedno ž njim, v mislih na njega. Oblekla sem črno obleko in žalovala za njim, za svojim vitezom. In nekoč se je pojavil njegov sel s pismom njegovim. Oznanil mi je, da se vrne.“

Nje obraz je zasijal v veliki radosti.

„Čakala sem cele noči pri vratih in poslušala, kdaj začujem njegove korake, pri oknu sem posedala in gledala v mesečno noč,

kjer se je videlo daleč po cestah, odkoder naj pride, v sanjah sem ga videla, kako jezdi noč in dan čez daljne kraje na čelu svoje čete in se vrača, vrača k meni.“

Prenehala je za trenotek in potem je nadaljevala:

„Izpraševala sem o njem ljudi, ki so prihajali iz daljnih krajev, ali niso slišali o njem. Mnogi niso vedeli ničesar, drugi so pripovedovali, da je mrtev, jaz pa sem vedela, da se vrne, vrne . . .“

„In se ni vrnil?“

Planila je pokoncu in me gledala z ognjenimi pogledi, trepetala je po vsem telesu ter se krčevito držala klopi. V njej se je vzbudil sum o meni ali o njegovi vrnitvi, kdo ve.

„Utolazite se, grofica,“ sem govoril, „nisem vas hotel motiti v vaši krasni povesti.“

Sedla je na klop in sedela tako, žalostna, zamišljena.

„Ni se vrnil, ampak on se vrne. Mislite, da je mogoče, da se ne vrne?“ Nekaj obupnega je bilo v njenem vprašanju.

„Ne, to ni mogoče. Vrne se, kakor je pisal.“

„Vidite. Hudobni ljudje so govorili, da se ne vrne. Hudobni ljudje se smejejo lepim nadam.“

„Da, to so hudobni ljudje.“

„Vidite, kako je sladko imeti krasne spomine in velike nade. A ljudje nam ne žele sreče: kaze spomine in uničujejo nade. Toda jaz vem: on se vrne, on se vrne . . . Zato tako ljubim gradove in gozde, kajti v takih krajih živi on; nekoč se zmajejo gozdi, gradovi zableste, ko se vrne on. Ves svet se pomladi in mi bomo, kakor smo bili oni poročni dan. Takrat se vrne ž njim vse . . .“

Nje besede so potihnile kakor odpeta pesem, nje oči so iskale sanj v daljavi.

Umolknila je. Bila je videti trudna.

„Zelo zanimiva je vaša povest, grofica; zelo sem srečen, da sem jo slišal.“

Sreče poln, blažen nasmeh je prešinil njen obraz.

„Ah, gospod, ko bi vi vedeli, kako sem želela govoriti vam o njem! Vi ste bili edini, ki ste po dolgem času govorili zopet o nadah, in vi veste, kako to boli one, ki imajo nade in žive v njih.“

Povesila je glavo in sklenila roke. Ko bi ne bilo nje povesti, imenoval bi norca vsakega človeka, ki bi si upal trditi, da je ta ženska blazna.

„Jaz čutim z vami, grofica, in moje sočutje je čisto in iskreno, kajti razumem težo usode, ki leži na vašem življenju.“ Tako sem

govoril z nekakim navdušenjem in takoj spoznal, da sem mrmral besede, ki bi bile lahko v njej vzbudile sumnjo in nezaupnost.

„Ne,“ je rekla mirno, „jaz sem zelo srečna, dasi je težka moja usoda, kajti on je bil moj in se vrne . . .“ Trepetale so te besede, izgovorjene z globoko vdanostjo, tako nemirno, kakor da bi jih mogla uničiti najmanjša sumnja. Pomislil sem, kaj bi se zgodilo v tem trenutku, ko bi prišel človek in rekel: laž . . . vse je izmišljeno, nikdar se ni to zgodilo, nikdar se ne vrne.

Zasmejala se je sladko in rekla: „Povejte tudi vi meni kaj lepega.“

„Jaz, grofica, jaz nimam povedati kaj lepega; živim tako, brez ljubezni, brez lepih povesti, brez lepih spominov.“

„Ah, kako mi je vas žal! Vi ste tako dober človek. Ali nič ne ljubite?“

Zagledal sem se v nje oči. Hotel sem se prepričati, ali je govorila iz blaznosti ali iz zdrave pameti, kajti v njenem glasu je bilo toliko iskrenega in resničnega, da si je bilo težko misliti, da jih ni govorila razumna ženska. Na njenem obrazu je bilo v tem trenutku toliko otroško čistega veselja, toliko mlade sreče, da bi enako komaj našli na obrazu šestnajstletne gospodične. V tem trenutku sem videl vso njeno krasoto, ki se pokaže le, kadar živi svoje življenje, in ostane skrita, kadar mora živeti življenje drugih. Izginilo je iz njenih oči in z njenih usten vse, kar je sicer spominjalo na poglede in nasmehe blaznih ljudi. Zagledal sem se vanjo tako, da sem pozabil govoriti na vprašanje.

Vstala je in prisedla k meni.

„Govorite, ah, jaz tako rada poslušam, govorite!“

Kakor otrok je bila, sladek otrok, ki leze v naročje in hoče poslušati bajke. Sedel sem molče in nisem vedel, kaj naj odgovorim. Ali naj ji pripovedujem laž, lepo pravljico o ljubezni, kako sem ljubil krasno gospodično in kako me je ona ljubila, ali naj povem resnico? Pri tem je položila svojo roko na mojo. Bila je to ona nežna bela roka, ki jo poljubljam tako radi, ako sedimo poleg svoje ljubice. Spomnil sem se gospodične, ki je imela take nežne bele roke in ji je bila navada, da jih je sama položila na moje roke, kadar sem sedel utrujen in zamišljen poleg nje.

„Pripovedujte,“ je prosila zopet.

„Da, tudi jaz sem ljubil,“ sem začel, kajti videl sem, da je bolje, da pripovedujem izmišljeno povest, nego da bi pripovedoval golo resnico. Čemu motiti otroku sanje, čemu pripovedovati povest,

ki ne bo ž njo zadovoljen zato, ker na koncu princ ni dobil princesinje in je ni odpeljal na svoj grad v zlatem vozu s šestimi belimi konji? Zakaj ne lagati zato, da z lažjo prikrijemo trpko resnico vsakdanjosti? Začel sem torej:

„Da, tudi jaz sem ljubil; ljubil sem gospodično, ki je imela krasne bele roke, temne črne oči in neskončno sladke ustne, in nikdar bi se ne bil dositega napil poljubov z njenih sladkih usten.“

„Ah, kako je to krasno!“ me je prekinila moja poslušalka.

„Da, in tudi ona je mene ljubila. Zvečer sva prihajala na vrt, ki je obdajal gradič, kjer smo stanovali. Ob času, ko je veter šepetal po mladem drevju, ko so se ptiči oglašali od veje do veje, ko je mrak zakrival tiho dolino, takrat sva se izprehajala po vrtu. Modro nebo se je razpenjalo nad nama, posejano z milijoni zvezd, in midva sva čutila svojo veliko srečo: šetala sva roko v roki in najini mladi duši sta sanjali krasen sen na pomladanskem vrtu.“

„To je krasno!“ je rekla zopet in nje nežna roka je zatrepetala na moji.

„Tako sva obstala včasi; ona me je objela z obema rokama in gledala sva si dolgo v oči, potem pa sta se najini duši spojili v dolgem poljubu.“

„To je krasno!“ je rekla grofica in je vsa zatrepetala. „In kaj je bilo potem?“

„Potem? Potem...“ Nisem navadno v zadregi zaradi povesti, ampak sedaj nisem vedel, kako bi nadaljeval in končal. Odločil sem se popisovati svojo ljubezen na vse mogoče lepe načine in potem končati tako, da ona umrje in jaz ostanem sam. Tako so se včasi končavale novele, ki mi jih je posojevala moja prijateljica, stara gospodična.

Toda v tem je prišla po stezi ona tridesetletna dama, o kateri je trdila gospa Tatjana, da ima zanimivo preteklost.

Grofica se je vznemirila, čutil sem, kako je trepetala nje roka. Ozrla se je po dami in lice, ki se je še pred trenutkom smejalo v blaženi radosti, je izražalo sedaj toliko sovraštva, da si je bilo težko misliti nenadoma tako veliko izpremembo.

„Čemu moti, vedno moti?“ je mrmrala in pridejala: „Prosim vas, ne dajte se motiti.“

Nadaljeval sem torej povest do konca in jo končal tako, kakor sem bil sklenil: „Ona je umrla in jaz sem ostal sam.“

Grofica je prišla moja roko, in ko sem se ozrl, sem videl na njenem obrazu izraz globoke žalosti.

„Jaz čutim z vami,“ je govorila z glasom, ki se ni moglo dvomiti o njem, da ne prihaja iz resničnega notranjega sočutja. „Vidite, zdelo se mi je, da imate tudi vi tako lepo povest. Kako je bilo to krasno poslušati!“

Pomislil sem, koliko podobnih in lepših povesti bi ji lahko povedal.

„In vi, kaj ste storili potem? je vprašala.

Hotel sem ji pripovedovati, kako sem zvesto hodil na grob, kako sem tam sadil in zalival cvetlice in kako sem ohranil svojo ljubezen zvesto doslej in jo hočem ohraniti do groba. Toda med tem je prišla na vrt njena mati.

„Mama, mama,“ je vzkliknila z otročjim glasom, „gospod mi je povedal krasno povest! Nadaljujte, prosim vas.“

Šele zdaj sem zapazil, da se drživa za roke, kakor se drže navadno otroci, kadar jim kdo pripoveduje bajke. Priklonil sem se gospe, ki je bila zelo zadovoljna, ko je videla svojo hčer v taki radosti. Prisedla je tudi ona in govorili smo same lepe reči. Obveljalo je zmeraj to, kar je trdila mlajša grofica.

Ker je bil večer hladen, sta se grofici kmala poslovili. Mlajša grofica se je poslavljala tako prisrčno in nje oči so gledale tako proseče, da sem začel premišljati čudne misli. Ko je odhajala z vrta, se je še pri vratih ozrla in se zasmejala s takim čudnim pogledom, da nisem mogel razumeti, kaj je hotela reči. Bil sem utrujen od te težke igre, kajti težko je živeti v laži, ki ji človek ne veruje.

Ko sem na vse pomislil, se mi je zdelo, da je nekaj čudnega, kar ljudje imenujejo: srečo, resnico, ljubezen . . .

Visoko nebo je sijalo nad menoj, les je šumel v ozadju, tiho je ležala dolina pod gorami. Od nekod se je čula zategnjena pesem. Za seboj sem čul stopinje mlade dame, ki se je izprehajala po vrtu.

(Konec prihodnjič.)

Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani.

Dr. F. Kidrič.

II.

o je prestopil Korytko, menda jeseni l. 1832., z lvovske gimnazije na licej, začel se je v Lvovu ravno uveljavljati nov tip mladih poljskih etnografov. Avgust Bielowski je prevajal že od leta 1830. srbske narodne pesmi in izdal leta 1833. prevod „Pohoda Igorja na Polovce“ (Ottův Slovník naučný IV, 28). Vaclav Zaleski je zbiral „Polske in ruske pesni gališkega naroda“, ki so izšle leta 1833. Istega leta je prišel na lvovsko univezo Žegota Pauli, ki je po končanih ginazijskih študijah potoval po Galiciji in zbiral gradivo za „Pesni poljskega naroda v Galiciji“ (1838) in „Pesni ruskega naroda v Galiciji“ (1839—1840) (Ottův Sl. n. XIX, 337). Mimogrede se je baval z narodno pesmijo tudi brat pesnika grofa Aleksandra Dunin-Borkowskega, grof Jožef Dunin-Borkowski, helenist, ki je bival od leta 1830. skoro stalno v Lvovu.¹⁾ Leta 1833. se je naselil v Lvovu za dobo enega leta navdušeni etnograf Kazimir Ladislav Woicicki, ki je bil izdal že l. 1830. „Narodne prislovice“ in se mudil kratko poprej med Slovaki in ogrskimi Srbi. V Lvovu je postal dom Woicickega središče literatov, kjer so se čitali novi duševni plodovi.²⁾ Etnografi so potegnili v sfero svojih zanimanj tudi pesnike: Lucijan Siemieński n. pr., ki se je nastanil leta 1835. v Lvovu, je prevedel Kraljedvorski rokopis.³⁾

Woicicki, brata Borkowski in Siemieński so bili osebni prijatelji Korytku,⁴⁾ ki se je pač že v Lvovu baval s poezijo in zahajal gotovo tudi v literarno družbo pri Woicickih. Tu se je mogel seznaniti še globlje s stremljenji lvovskih etnografov, če mu niso bila že od drugod znana. Pod vplivom miljeja je jel utirati Korytko smer

¹⁾ Pisma Józefa hr. Dunin-Borkowskiego I. (Lwow 1856 I.—XXIII.).

²⁾ Kazimierz Władysław Woycicki, Biblioteka Warszawska 1888, wrzesień, 338.

³⁾ Tarnowski, Historia literatury polskiej V, 193, 210—211.

⁴⁾ Korytko Borkowskemu 1838, ZNTŠ LXXXVI, 110.

svojim znanstvenim interesom že pred spomladjo 1834, ko so ga aretirali v Lvovu kot dvajsetletnega slušatelja drugega letnika filozofije (IMK XIX, 3) na podlagi dokazov, da je sodeloval pri „društvu s političnimi nameni“ (ZNTŠ LXXXVI, 118–119).

Pred preiskovalno komisijo sta zagovarjala Korytko in njegov drug Jožef Duniecki neka inkriminirana mesta v pismih z izjavo, da sta hotela izdati „statistično delo o Galiciji“ ter pozvati k sodelovanju tudi Bielowskega, Aleksandra Borkowskega in študente Paulija, Zarewicza, Jakubowicza in Fedorowicza (ZNTŠ LXXXVI, 119). Štiri leta po aretaciji je poročal Korytko tudi Čelakovskemu, da je nabiral že „več let.. v Poljski med narodom vsakršne vesti o uporabi raznih zdravil v bolezni, o čarah, o zagovarjanju ter vražah, ki naj bi ozdravile hude bolezni, pred vsem drugim pa o zeliščih, katerim pripisujejo zdravilno moč“, in da je pomnožil „v Poljski zapričeto delo s podobnim iskanjem v Rusiji“ (Zvon XX, 623–624). Res je sicer, da so pomenila dotična inkriminirana mesta čisto kaj drugega, umljivo je tudi, da je Korytko v prvem pismu Čelakovskemu obseg in pomen svojih znanstvenih stremeljenj pred aretacijo pretiraval, nekaj jedra pa se sme v teh izjavah gotovo iskati: Korytko se je zanimal še pred aretacijo za folkloro svojega naroda in začel po vsej priliki nabirati v Galiciji in na ruskem Poljskem že tudi gradivo. Tudi ruski jezik mu je bil kolikor toliko že znan.¹⁾ Z navdušenjem za poezijo, zlasti za Mickiewicza (IMK XIX, 88), in z obzorjem poljskega etnografa-začetnika je prišel Korytko dne 27. januarja 1837 v Ljubljano (IMK XIX, 9), ko je politična oblast po skoro triletni preiskavi ukrenila, da se naj internira za kazen v kakem mestu notranje Avstrije. Kako je začel v Ljubljani uporabljati obilico prostega časa? Sam je zatrjeval Čelakovskemu, da se je že od svojega prihoda v Ljubljano „s pomočjo dobrega prijatelja dr. Prešerna in drugih trudil nabirati vesti, tikajoče se navad, običajev, noš, vraž i. t. d.“ kranjskega ljudstva (Zvon XX, 623), in tudi v prostem zasnutku svojega prvega oglasa je imel pasus, da „nabira že od svojega prihoda na Kranjsko neprenehoma vse mogoče notice, hoteč spoznati поближе notranjost slovanskega ilirskega naroda“ (ZNTŠ LXXXVI, 92).²⁾ Toda prvo trditev je napisal Korytko maja, drugo pa junija leta 1838., zato jima za dobo od februarja 1873

¹⁾ Prim. Korytko Borkowskemu 4. VI. 1838, ZNTŠ. LXXXVI. 110.

²⁾ Prim. tudi Kopitar Vuku 12. VII. 1838, Vukova peregiska I. Beograd 1907 472.

pa do aprila 1838 ne gre veljava svedokov, katerim se mora čisto doslovno verjeti.

Izmed svojih novih someščanov je poznal Korytko do prihoda v Ljubljano osebno menda le svojega bivšega profesorja ekonomije Hlubeka ter prej v Lvovu službujočega državnega knjigovodjo Regulo, a tudi po imenu poleg trgovca Schmid¹⁾ najbrž le še kakega višjega dostojanstvenika. O literarnih in kulturnih strem-ljenjih Slovencev je bil slišal do takrat pač kvečjemu kaj zvoniti. Naključilo pa se je, da se je seznanil razen z vsemi ljubljanskimi družabni ton dajajočimi krogi že prve dni tudi z dvema slovenskima literatoma: s Kastelcem v licejski knjižnici²⁾, v hiši dr. Chrobatha, kjer se je kot gospenji rojak v kratkem podomačil³⁾, od aprila obedoval,⁴⁾ a od 3. julija do 6. decembra 1837 tudi stanoval,⁵⁾ pa s Prešernom,⁶⁾ takrat že Chrobathovim koncipijentom in vsakdanjim gostom v družini.⁷⁾ In že po prvih srečanjih so se razvili odnošaji med štiriindvajsetletnim živahnim⁸⁾ poljskim poetom-etnografom in trinajst let starejšim resnim slovenskim pesnikom v tako „čisto posebne prijateljske razmere“,⁹⁾ da je jel zahajati Prešeren še večer za večerom na Korytkovo stanovanje.¹⁰⁾

Prve mesece se je ukvarjal pač zdaj s tem, zdaj z onim, za kar se mu je ponudila priložnost. Par ur je predsedel vsak dan pri štivu, v licejski in Čopovi knjižnici ali v kazinski čitalnici.¹¹⁾ Kaj je čital? Početskoma je iskal pač v prvi vrsti vesti in del o svoji Poljski, a ker mu teh ni prišlo mnogo pod roko, se je ustavljal tudi pri drugih predmetih. Že prvi mesec se je začel učiti pri Prešernu slovenščine, sam pa poučevati svojega učitelja v poljskem jeziku;¹²⁾ pobudo je dobil menda od Prešerna, ki je poskušal kmalu prevajati

¹⁾ polic. rav. Sicard guvernerju Schmidburgu 20. II. 1837, IMK XIX, 9—10.

²⁾ o. c. 19.

³⁾ Lujza Pesjakova. Iz mojega detinstva. Zvon VI, 676—679.

⁴⁾ Sicard Schmidburgu 6. V. 1837, IMK, 11.

⁵⁾ Sicard Schmidburgu 18. VII. in 30. XII. 1837, o. c. 12, 13.

⁶⁾ Sicard Schmidburgu 20. II. 1837, o. c. 10

⁷⁾ Prim. Lujza Pesjakova, Zvon VI, 673; Ernestina Jelovšek. Spomini na Prešerna. Ljubljana 1903, 17.

⁸⁾ L. Pesjakova, Zvon VI, 676.

⁹⁾ Sicard Schmidburgu 1. II. 1839, IMK XIX, 23.

¹⁰⁾ Sicard Schmidburgu 20. II. in 18. III. 1837, o. c. 10, 11.

¹¹⁾ Sicard Schmidburgu 20. II. in 6. V. 1837, I. c.

¹²⁾ Sicard Schmidburgu 20. II. in 28. III. 1737. I. c. Prešeren Vrazu 10. III. 1837. Letopis Mat. Slov. 1877, 160.

iz poljščine v nemščino¹⁾ in je do maja poljski kolikor toliko že tudi govoril,²⁾ pač ne gladko, kakor se tudi Korytko ni navadil nikdar gladke slovenščine.³⁾ Jezikovni pouk je spremljalo pač tudi razmotrivanje poljskih in slovenskih literarnih razmer in pa skupno čitanje poljskih in slovenskih spisov, izmed prvih zlasti Mickiewicza. Marca se je začel učiti še angleškega umetnega slikanja⁴⁾ in tudi par izvirnih pesmi se je porodilo v tej prvi dobi.⁵⁾

Razvedrila je iskal seveda največje v Chrobathovi družini, kjer se je „otrokom takoj prikupil, kajti prav po otročje je znal vesel biti in igrati se z njimi ter tekati in skakati po vrtu.“⁶⁾ Tuintam, zlasti ob nedeljah, je kegljal na Chrobathovem vrtu z dr. Chrobathom, Horodyńskim in kanonikom Jerinom, katerim se je pridružil včasih še Prešeren. Zalezoval pa je tudi — ljubljanska dekleta. Bilo je maja meseca, ko se je splazil za Chrobathovo pasterno Ano Jelovškovo na vrt ter jo napadel kakor blaznik. Ona je klicala na pomoč, praskala ga, grizla in tudi mali Evgen se je drl na vse grlo, videč, da vleče Korytko njegovo „Neti“ v lopo; tedaj pa se prikaže Prešeren in reši Chrobathovo „kratkokrliko“, za katero se je bil začel ravno tudi sam nekoliko bolj zanimati . . .⁷⁾

Pred vsem zabavi so veljali tudi prvi izleti aprila, maja in junija, več krajših v ljubljansko okolico, eden daljši v Idrijo, večinoma v spremstvu Horodyńskega, Chrobatha in Prešerna;⁸⁾ preoblečeni policaj, ki je nadzoroval interniranca na vsakem izletu,⁹⁾ ni opozarjal v poročilih svoji oblasti na nobeno posebnost teh ekskurzij, ki jih je moral Korytko sredi leta vsled višje prepovedi sploh čisto opustiti.¹⁰⁾

Literarne korespondence iz Ljubljane precej časa, kakor vse kaže, ni iskal, čemur pač ne tiči vzrok samo v okoliščini, da je imela ljubljanska poštna uprava nalog, odpravljati vsa pisma, ki bi

¹⁾ Glej niže —.

²⁾ E. Jelovšek, Spomini 18.

³⁾ L. Pesjakova, Zvon VI, 678.

⁴⁾ Sicard Schmidburgu 28. III. 1837, IMK XIX, 11.

⁵⁾ J. Bleiweis, Letopis Matice Slov. 1875, 156; A. Žigon, Zbornik Mat. Slov. V, 150.

⁶⁾ L. Pesjakova, Zvon VI, 676.

⁷⁾ E. Jelovšek, Spomini 17—18.

⁸⁾ Korytko očetu 16. IV. 1837; Sicard Schmidburgu 6. V. in 27. VI. 1837, IMK XIX, 11, 12.

⁹⁾ I. c. in L. Pesjakova, Zvon VI, 677.

¹⁰⁾ Dun. polic. predsednik Sedlnitzki Schmidburgu 14. VII. 1837. IMK XIX, 12,

jih Korytko pošiljal, najprej na Dunaj, pri pismih pa, ki bi jih prejemal, izpisati kraj oddaje, dan prejema in vse druge notice z adrese (IMK XIX, 8), kajti tudi Korytko se je skrival za hrbet kakega dobrega prijatelja, da ni figuriral na pošti vedno kot pošiljalec ali prejemalec svojih pisem. Tako za ovinkom je začel pisati tudi takrat v Gradcu živečemu zadnjemu poljskemu maršalu grofu Ladislavu Ostrowskemu, najbrž sicer že junija,¹⁾ toda začetkoma po vsej priliki le kot rojaku. Jeseni je pač že skušal dobiti stik razen z rojakom generalom Janom Skrzyneckim, ki se je bil nastanil po usodnem izidu poljske vstaje za nekaj časa v Pragi (Ottáv Sl. n. XXIII, 317), tudi še s češkim poetom in etnografom Františkom Ladislavom Čelakovskim: trgovca Schmida, odpravljajočega se v Prago, je poprosil, naj se informira o Skrzyneckem, izposluje mu pri Čelakovskem dovoljenje za korespondenco ter mu nabavi neko češko knjigo „Sni“. Schmid je ustregel njegovi želji in mu javil, menda oktobra, glede Čelakovskega čisto povoljen uspeh: „Če Ti nisem poslal do sedaj niti o sebi niti o izročni mi komisiji nikakega poročila, se ni zgodilo iz pozabljivosti ali malomarnosti proti Tebi, ampak okoliščina, da sem moral dolgo iskati, predno sem našel stanovanje gospoda Czelakowskega in mogel govoriti z njim samim, me je ovirala, da Ti nisem, moj predragi, poslal nikake vesti o vsem tem, kar sem moral poizvedeti v Tvojem interesu. Šele pred par dnevi se mi je posrečilo, da sem spoznal tega cenjenega gospoda. Iznenaden je bil, ker je videl, da ga upotreblja (sich verwenden zu sehen) nepoznanec za nepoznanca, veselilo ga je pa tem bolj, da se ljudje tako trudijo ga poznati. Za sedaj sem seznanil Tebe z njim in njega s Tvojo željo, zato Ti ni treba storiti sedaj ničesar drugega, nego mu osebno pisati in svoj predlog (Vortrag) neposredno predložiti. Čuti se po Tvojem prijaznem predlogu zelo počaščenega in pričakuje samo Tvojega prvega pisma, da Ti poda sam to izjavo. Od njega sem tudi zvedel, da ne biva general Skrynecki več v Pragi, ampak da stanuje po letu navadno v Karlovih varih ali Toplicah in da je sedaj preko zime najbrž v omenjenem kopališču. Radi omenjene češke knjige „Sni“ sem poizvedoval i pri gospodu Czelakovskem i v Neureutterjevi knjigarni, ki se peča zlasti s slovanskimi deli, posebno pa češkimi spisi. Prvi mi je namignil, če ni izšla pod naslovom: *Mágawý sen od Hinka iz Podiebrada* in če ne meniš morda te, ker mu ni pod tem kratkim naslovom znano nobeno tako delo, v knjigarni pa so zopet menili,

¹⁾ Prim. članek „Vraz in Korytko“ ČZN VII, Vrazov zvezek.

če ni izšla morda pod naslovom *Sni otcow*? Ker nisem mogel dati pritrdilnega odgovora niti v tem niti v drugem slučaju, bo najbolje, da mi javiš, moj ljubi Emil, kako se glasi pravzaprav popolni naslov te češke knjige. Brez odlašanja Ti jo potem nabavim, če bo le mogoče" (Kor. O 317—319). Toda takrat Korytku „trpke okoliščine... niso dopuščale, okoristiti se takoj" z dovoljenjem Čelakovskega.¹⁾ Zato pa se je začel koncem 1837 ali začetkom 1838 bližati vodji ilirizma: naročil si je za leto 1838. „Danico" in pisal zaporedoma troje pisem Gaju, a ker ni dobil niti „Danice" niti odgovora,²⁾ je moral misliti na posredovalce. Najbrž v tem času si je začel dopisovati z začasnim suplantom na graški stolici filozofije Miklošičem, skoraj gotovo po posredovanju Ostrowskega, kjer je bil Miklošič domači učitelj in slišal že prej podrobnosti o poljskem internirancu v Ljubljani.³⁾ Pač Miklošiču je bil pisan tudi Korytkov list v Gradec, menda koncem februarja ali začetkom marca 1838, kjer je prosil takrat še graškega jurista v drugem letniku Vraza, naj piše Gaju, je li dobil Korytkova pisma in naročnino za „Danico".⁴⁾ Vraz, ki mu je bil znan Korytko že prej iz pisma Prešernovega⁵⁾ in pa iz Miklošičevega pripovedovanja,⁶⁾ je 11. marca prošnji ugodil, in nato je Gaj Korytku odgovoril in mu pošiljal tudi „Danico".⁷⁾

Za Korytkovo namero, da začne s Čelakovskim korespondirati, je tičala še pač želja, da ga poprosi kakega literarnega sveta in podpore. Ker pa je bil med tem vložil prošnjo za pomiloščenje in upal, da bode obhajal pust leta 1838. že v domovini (IMK XIX, 13), je s pismom odlašal. Videti je torej, da je imel sicer res vsaj že jeseni 1837 kak določen znanstven načrt pred očmi, da pa vendar še ni bil prav razpoložen se dela resno lotiti: za „statistično delo v Galiciji" je manjkalo v Ljubljani pripomočkov, za nabavo teh pripomočkov iz domovine ali za prikrojitev načrtov novi okolici pa radi trdnega pričakovanja pomiloščenja — še volje. Vsekakor pa kaže povpraševanje po čeških „Snih" in naročba „Danice Ilirske", da se je bil krog Korytkovih interesov v Ljubljani že izdatno razširil, kljub posebnostim kranj-

¹⁾ Korytko Čelakovskemu maja 1838, Zvon XX, 623—624.

²⁾ Vraz Gaju 11. III. 1838, Gradja VI, 317.

³⁾ Prim. „Vraz in Korytko", ČZN VII, Vrazov zvezek.

⁴⁾ Vraz Gaju 11. III. 1838, Gradja VI, 317.

⁵⁾ Prešeren Vrazu 4. III. 1837, Letopis Mat. Slov. 1877, 159—160.

⁶⁾ Prim. Vraz Prešernu 4. XI. 1837, Dĕla V. 464.

⁷⁾ Prim Gaj Korytku 8. VII. 1838, ZNTŠ LXXXVI. 115.

skega literarnega ozračja, kjer so se srečavala s stremljenjem par posameznikov, „da bi obrnili zanimanje olikanih slojev na (slovenski) deželni jezik in da bi zainteresirali te sloje za njegovo izobrazbo“, ¹⁾ že delj časa gesla ilirizma, a bil je utočil dne 6. julija 1835 s Čopom najsposobnejši mož, ki bi bil mogel oploditi načelo Čebeličarjev z gesli ilirizma in strniti obe struji v primernem času v eno, za slovenske razmere edino primerno smer.

Mentorja Čebeličarjev Čopa je bil opozoril Kopitar že spomladi 1833, da se trudi Gaj, dobiti privilegij za hrvaški časopis, ²⁾ brat Janez, jurist na Dunaju, pa ga je 17. junija 1834 obvestil, kdo je Gaj in kake liste obeta: „En drug Šlovan — Hrvat Gaj je bil pred enim tedni tukej. On bo perpushenje dobil ene horvatške novize pol politike pol litterature na svitlobo dajati, en mlad, prav uzhen ino otêfan mosh, okoli 26 let star, vezhi del od fvojiga premoshênja shivi. On je Pravizo vun djâl. Njegove Novize bo f zhefko ortografijo natisval, katero, kakor pravi, bodo horvatje radi gori vseli“ (Preš. Album 765). V velikih počitnicah istega leta je bil Vraz v Ljubljani ³⁾ ter je pri „Čebeličarjih“ gotovo tudi za Gajeve liste agitiral, saj jim je nabiral na Štajerskem že od jeseni 1833 naročnikov in hotel kmalu potem, ko so začele z novim letom 1835 izhajati „Novine horvatzke“ in „Danicza Horvatzka, Slavonzka, Dalmatinzka“, vprašati Kastelca, „kaj v Ljubljani sodijo od Gajevih novin“ (Dêla V, 148): zdi se torej, da je prihajal kak eksemplar „Danice“ in „Novin“ že od početka v Ljubljano. ⁴⁾ Malo nerodno je bilo, da je bila „Danica“ samo priloga „Novin“: za politični list se je morala plačati kolkovina, kar je povzročilo, da so stale „Novine“ s prilogo v Avstriji namesto 8 — celih 14 gld. srebra. ⁵⁾

Češki pravopis, ki ga je Gaj polagoma uveljavljal v svojih listih, je priporočil že štiri leta pred izidom prvih „Novin“ in „Danice“ v „Kratki osnovi“ tudi Štajercem, Krajncem i Korošcem (22—23), leta 1832. je opozarjal na eventualnost slične rešitve iz slovenske pravopisne mizerije Čelakovsky, ⁶⁾ dve leti pozneje je navdušil Gaj na Dunaju za svoj nazor tudi Janeza Čopa, da je pisal

¹⁾ Čop Kopitarju 13. V. 1830, Zbornik Mat. Slov. V. 97.

²⁾ Čop Čelakovskemu 14. III. 1833. Zbornik Mat. Slov. VI, 182.

³⁾ Vraz Knupležu 6. I. 1835, Prešernu 15. XII. 1840. Dêla V, 136, 200.

⁴⁾ Rešiti bi mogel vprašanje tisti, ki se mu posreči dobiti v roko Gajev „Imenoslov, iliti Katalog vsih skupa 99. Predbrojnikov“, na katerega opozarja „Danica“ 6. VI., 1835 str. 88..

⁵⁾ Ravnikar Gaju 24. XI. 1838, Zagreb. vseuč. knjižnica.

⁶⁾ Časopis Českého Museum 1832, str. . . Illyr. Blatt 1833, str. 24.

17. junija 1834 bratu Matiji: „Kai rēzhēfh, ali bi se ne moglo to (= uvedba „Zhefke ortografie“) tudi per naf s zhařama narediti. Ali bi ne blo boljfh, de bi se mi v' ortografii drugim řlovenam blishali?“ (Preř. Album 765); toda Gajeva „Kratka osnova“ je ostala med Kranjci menda sploh precej neopařena, řelakovskega „dobrohotni nasvet“ je Metelko odločno zavrnil,¹⁾ a tudi řop je dostavil obrambi řeřkih ř, ř in ř proti Metelku: „Vendar nismo ravno mnenja, da bi se morali... (ř, ř, ř) mesto zh, sh, fh takoj uvesti“²⁾ in je odgovoril najbrř tudi bratu: novih pravopisov je bilo vse sito in privlačnost Gajevga primera ře ni bila dovolj močna...

(Dalje prihodnjič.)

Vojeslav Molē: Ko so cvele rože. V Ljubljani 1910. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. M. 8°. 135 str. Cena broř. 2 K, vez. 3-20 K in 3-50 K.

Slava bogovom neumrjořim! Ladja naře knjiřevnosti plove s krepkim vetrom. Ne mislim pa toliko na rodovitnost pisateljēv, na řtevilo knjig, ki jih izdajajo naři zalořniki, ampak imponirajo mi mogočne brazde, ki jih reže nař ponosni literarni brod, da se daleč razgrinjajo na levo in na desno. Saj ga pa vodijo kapitani-mořaki in na krmilu sede izřolani in od narave poklicani strokovnjaki. V mislih imam kritike, mlade in ponosne, ki zdaj stoje na mostiřu ob busoli in velevalo smer, zdaj sede pri kolesju in kontrolirajo kurz. Seveda sedi tupatam pa krmi ře kak dosluřen podčastnik (= profesor), ali ta rod izumira, hvala Bogu, ře se ne motimo. Resnično opravičeno je pobijati kritika, ker je řlan gotovega stanu, kakor je brez dvoma zdrava prikazen, da se deli nařa knjiřevnost ne samo po politiřnem prepriřanju, ampak celo po řurnalih, ki zastopajo ta ali oni — kurz. Res, lepo se diferencira naře kulturno řivljenje, da bi se le tako tudi — integriralo... Pa ře to lahko povem naglas, da naři mlajři krmarji po poklicu in rokodelstvu ne vrře dovolj vestno in resno svojega poklica, kadar zapuřajo prelestne stezice bořanstvenega Parnasa in se poniřajo ter sedejo na stol, visoki in nezmotljivi, ter merijo, tehtajo, sodijo, obsojajo z gestami nezmotljivosti. Resnično, da me mika, poseči globlje v to psihologično kovařnico in pokazati, kako različne so sile, ki se uveljavljajo pri teh umetnikih-stvariteljih in umetnikih-sodnikih, zgledov za tako řtudijo bi imel danes ře tehtnih in hvaleřnih...

Te misli so se mi nehote porodile, ko sem dobil v roke Molētovo pesniřko zbirko, kajti pesnik je sam eden izmed mladih, ki ne skladajo in ustvarjajo samo, ampak tudi kritikujejo in znanstveno delujejo, na drugi strani pa ga bař řetica bratov po poklicu tako řudno pozdravlja. řkoda pa, da sem profesor, ker se mi bo profesorska beseda vzela dvakrat za zlo. Moram namreč povedati ře ob začetku odkrito

¹⁾ Illyr. Blatt 1833, str. 40.

²⁾ Außerordentliche Beilage zum Illyr. Blatte Nr. 14., v. 6. IV. 1833, str. 5.

besedo. Ko sem nedavno omenil prav v tem listu Molétovo razpravo o Slowackem, sem hvalil njegovo veliko sposobnost, čutiti pesniški, poglobiti se v tujo pesniško individualnost; izpodbujal sem ga, naj vztraja na tej poti in nas seznanja s tujimi, zlasti slovanskimi geniji, kajti on je vrlo sposoben za to. Hotel sem zapisati še en stavek, pa sem ga raje zamolčal, in danes se ne kesam, da sem to storil. Zamolčani stavek po bi bil meril na Moléta kot ustvarjajočega, izvirnega pesnika, kakor mi je bil znan po svojih po listih in knjigah objavljenih spevih. In pričujoča zbirka nam kaže iste vrline in nedostatke, samo da prihaja oboje v knjigi, kjer nam je mogoče lažji pregled, do krepkejšega izraza. Vendar ne smemo pozabiti, da imamo pred seboj prvenec mladega pisatelja, ki je na vsak način sposoben še lepega razvoja in višjega izpopolnjenja. Prav radi tega pa ne smemo polagati preveč važnosti na dejstvo, da so zapustili vzorniki, katerim je sledil, pri Molétu dovolj jasnih sledov; sicer pa se mladi pesnik niti posebno ne trudi, da bi te sledove zabrisal. Resnica je pač, da je Molé čudovito načitan mož, ki pozna prav tako slovanska slovstva kakor romanska in germanska. Toda najsilneje je vplivalo nanj poljsko in italijansko, prvo zlasti s svojo bogato in nežno koloristiko, drugo s svojo oblikovno dovršenostjo in muziko verza. Res je pa, da svojega ideala, ki ga išče „med mramornatimi stenami... mistične krasote“ in ki je ideal „v nezemskem carstvu solnčne Večnosti, rojene iz Lepote“, še ni našel, kajti o mističnosti pri njem ni skoro sledu. Ni tako važno, da iztaknemo to in ono prispodobno, to ali drugo pesniško misel, ki jo je hote ali nehote izposodil pesnik od znanih, recimo italijanskih mojstrov, klasičnih ali modernih, pač pa je odločilno, da je Molé dozdej študiral te mojstre — preveč zunanje. In baš za tem tudi boleha Molétova na zunaj sicer često bleščeča lirika, ki pa ji nedostaja tiste notranje toplote, katera priča, da je umotvor res vzkliel iz duše. Romanu je oblika neprimerno več nego nam Slovanom. Romana omamlja sama godba glasov, pestrih prispodob in tok smelih črt, da iz zgolj zunanosti nastane v njem nekovo čustveno valovanje, pri nas pa je v normalnih odnošajih to izključeno. Zato pa dela Molétova zbirka na nas vtisk nekove preračunane treznosti, kvečjemu; da tuintam dosegja mehko — pastela. Morda je to tudi docela osebna nota Molétova, ali v tem slučaju mu prorokujem, da ne bo dolgo pel, ker se mu bo, kakor marsikateremu naših mladih, studenec poezije skoro posušil. In kljub temu, da se nagiblje Molétova moč bolj na umsko nego na čustveno stran, je netežko opaziti, da je idejna stran v pričujoči zbirki dokaj skromna; močno se mi vsiljuje misel, kakor da bi bilo to nastalo namenoma, po treznem estetičnem preudarku, vsaj kar se tiče sestave zbirke. Nevarnost, da napravi taka zbirka vtisk enoličnosti, je pri tem jako velika. Tudi se mi zdi, da so baš nekateri objektivno podani pesniški predmeti najdovršenejše točke v naši knjigi, dasi so manj podobne idealu Molétove oblikovne popolnosti; v tem pogledu naj imenujem le „Vrnitev zmagane vojske“ (str. 98), ki naravnost izživlje komponista, da nam ob njej ustvari glasben umotvor. Sicer ni moj namen, da bi točko za točko analiziral to preko osemdeset komadov obsegajočo knjigo, skleniti pa hočem svoje razmotrivanje s sodbo, da kljub vsemu vendar le pomenijo Molétove poezije obogatitve naše lepe književnosti, in to zlasti z ozirom na oblikovno dovršenost, obilico pesniških oblik ter že pohvaljeno koloristiko pesniškega risanja. Zbirka sicer ni nositeljica popularnih idej, pesnik ni borilec za aktualne socialne in narodne ideale, marveč bolj estetičen aristokrat, prav zato pa mora vzbuditi ta knjiga zanimanje pri tistih, ki jim mnogi naših mladih pisateljev baš zaradi omenjenih lastnosti niso kaj posebno pri srcu.

Dr. Iv. Merhar.

Ivan Cankar: Bela krizantema. Založil L. Schwentner v Ljubljani. M. 8°. 84 str. Cena broš. K 1'60, eleg. vez. K 2'60.

Svojim recenzentom je naslovil Ivan Cankar to svoje najnovejše literarno delo. Kdor je zasledoval Cankarjevo literarno delo od prvih začetkov do današnjega dne, mora priznati, da je imel mnogo recenzentov, vsakovrstnih, takih, ki so o njem le poročali, in takih, ki so ga lepo po očetovsko poučevali. Sam pravi v tej svoji knjigi, da se ga dodeljeni mu nauki niso najmanjše prijeli. Hodil je svojo pot dalje, in to je bilo prav.

Bela krizantema je nekakšna umetniška in kulturna izpoved njegovega dosežanega dela in njegovega kulturnega naziranja. Kakor vsak umetnik, občutil je tudi on čudno naziranje publike. Dokler namreč ostane pisatelj publiki zavrt v neko nejasno meglo, je razmerje ugodno. Znanega pisatelja sodijo po njegovih delih, občudujejo ga in govore o njem s spoštovanjem. Kakor hitro pa se pisatelj občinstvu pokaže tak, kakršnega je dal sam Bog, je publika razočarana, pisatelj postane banalna vsakdanost in ne cenijo ga več po proizvodih, temveč po navadnem merilu spodobnega meščana in državljana. Takrat se pokaže umetnik, in dobro pravi Cankar sam: „Strašen je trenotek dvoma, neusmiljeno povračilo za ure ponosa in veselja. V tistem trenotku umetnik ni več umetnik. Kdor dvomi o svoji moči, ni več močan, kdor dvomi o svoji veri, ni več veren. — Ko se je Kristus razjokal na Oljski gori, ni bil Bog ...“ Ali ni to trpka resnica za današnje čase, ko je dvom brezobzirno zavladal, ubil pogum in veselje in pripravlil rodovitna tla malodušnosti?

Tisočkrat je literarna kritika o njegovih knjigah zapisala, da Cankar nima pozitivnih idej, da je zgolj jezik, ki ga dela umetnika; kolikrat smo slišali in brali, da so Cankarjeve knjige nerazumljive, brez idejne vsebine, brez življenja. Res je, teorij o življenju in njega namenih Cankar ni razvijal, da bi iz njih ustvarjal žive ljudi. Zato ni imel nobene „pozitivne ideje“. Pozitivna ideja ni stvar umetnika, ampak misleca in učenjaka. Poklic umetnika je, da nam kaže življenje tako, kakor ga vidijo njegove oči, slišijo njegova ušesa. In če pisatelj slika življenje, ki ni prijetno in razkošno, ampak bedno in žalostno, tega ni kriv on. Njegova naloga je bila, podati verno sliko resničnega — to je dovolj, in pozitivna misel se rodi iz namišljene negacije. Čim bolj je pisatelj vezan na živo, resnično življenje, tem večja je njegova produktivnost, in moč njegove umetniške duše raste sama iz življenja. Zato je naziranje, da se vsak pisatelj „izpiše“, samo v toliko pravilno, kolikor se to nanaša na razmerje pisatelja do življenja. Pisatelj, ki ima oči, da vidi, ostane ploden, zakaj njegova plodnost je produkt življenja, iz katerega črpa neprestano. Zato pravi Cankar, kadar ga bo objela tema, kadar videl ne bo več, tudi pisatelj in umetnik ne bo in končano bo njegovo delo.

V Beli krizantemi pa nam Cankar izpoveduje tudi svoj kulturni nazor. Dosedanja slovenska kultura je slonela le na tankem površju izobražencev slovenskega ljudstva. Za globino, za mase ljudstva ta kultura ni bila ustvarjena. Malomeščanstvo je bilo vodilno, ustvarilo nam je romantiko. Ta kultura je bila nekaj skupnega, lepo zaokroženega. Lepota je tičala v tej popolnosti. Bela krizantema ostane lepa cvetlica, pa čeprav jo nosi berač, ki umira lakote na cesti ali pa pred cerkvijo. Na strani 71. nam pripoveduje Cankar lepo povest o krizantemi, ki jo je kupil mlad razsipnik, da je bil olepšan z njo, ko je umrl bede. Ali ni ta povest v svoji enostavnosti krasna povest polpretekle dobe našega kulturnega življenja? Globina slovenske mase se je genila, ko je ubožal doslej vodilni malomeščan. Ubožal je ta malomeščan in najlepši plod njegovega bahatega življenja, romantika, je umrla.

Zakaj življenje, ki neprestano valovi in se prenavlja, je neizprosno, v svojih terjativah krivično.

„Romantika leži na smrtni postelji, umreti pa se ji še noče; zato so se ujezili nestrpni njeni dediči ter so sklenili, da jo uduše v gnoju. Brez misli, brez sodbe in brez izbire — kar je rodila malomeščanska romantika lepega ali nelepega, večnega ali trenutnega, osmešeno bodi, opljuvano, v gnoj poteptano! . . . Umri, lakaj, da napraviš prostor smrdečemu sužnju!“ . . .

Tako je življenje brezobzirno. Ljudstvo, prezirana masa, se zbuja. Ta masa ne pozna in ne prizna lepote pretekle, razpadle dobe. Sama bo ustvarila kulturo in tej mladi ljudski kulturi bo odslej služila slovenska umetnost. Zakaj tu je novo, resnično življenje, in kaj naj bo umetnost brez življenja, brez stika z domačo grudo, ki se naj to pomlad pognoji znova, da požene nove lepe sadove, dá nova bogastva? Napredek zahteva bogastva, iz bogastva gre življenje.

S prezirljivim nasmehom na licih so gledali slovenski ljudje prizadevanje slovenske globine, povzpeti se do površja. Glej, počila je tanka plast na površju in se razsula. Oči pa so bile začudene. Vedno se je zdelo, da raste tam spodaj plevel, in sedaj poganja pšenica. Mlado je življenje tam spodaj, vse brsti kakor v maju, počasi, toda z gotovostjo se razvija življenje v krepko mladost. Oživila je dolgo pogrešana in pričakovana zarja. — Večen je napredek, večno je življenje, kar je trhlo, odpade samo. Življenje pa je večna mladost in zato: „Starost, kako si še daleč!“

A. P.-h.

Artur Sever: Žena. Roman. — V Ljubljani, 1910. Založilo „Jutro“. —

Pred nekaterimi leti je neki dunajski žid lovil študente, da bi mu prevajali v slovenščino tisti nesramni šund, zoper katerega so prav takrat začeli pošteni časopisi brezobziren boj. Veliko se je trudil, preden je dobil siromaka, ki se je polakomil umazanih židovskih krajcarjev. Naših študentov je bilo sram takega dela, kajti kakor so bili lačni in žejni, so v tistih časih še vedeli, da je tiskan papir vsaj v daljni zvezi z narodovo kulturo ter da bi oskrnil to kulturo, kdor bi vedoma in zaradi gole kupčije ponujal ljudem onesnažen papir, roman imenovan. Nazadnje je vendarle stopila grofica beračica z blatnimi čizmi v hišo slovenske književnosti in dobili smo, česar prej nismo imeli: čist, pristen, razgaljen šund. To je že naravnost simbolična smola, da celo v nečednih stvareh zehaje lazimo za drugimi narodi in da smo sprejeli grofico beračico šele tedaj pod streho, ko so jo drugod obrcali. Nerodno je le bilo, da nas je bil obdaril s takim blagom nemški žid, da nismo imeli svojega domačega, samoniklega šunda. Letos smo ga dobili; zdaj ne pogrešamo ničesar več. „Žena“ je zadelala vrzel v naši literaturi, kakor zamaši pest blata luknjo v zidu. Kaj več, mislim, da o tej stvari ni treba govoriti.

Ivan Cankar.

Slovenska čitanka za prvi razred dekleškega liceja. Sestavila in izdala dr. Jakob Sket, c. kr. vladni svetnik, in Josip Wester, c. kr. profesor. Tiskala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu 1910. V. 8°. 258 strani. Cena vez. K 2-60.

Z veseljem sem pozdravil to knjigo kot najboljšo slovensko čitanko. Sestavitelja sta iztrebila iz knjige, kolikor je bilo pač mogoče, oni moralizujoči ton, ki je splošno vladal po naših šolskih čitankah, da nam veje iz nje osvežujoč, moderen duh. Knjiga ima dva dela. Prvi del je namenjen srednjim šolam sploh kot četrta izdaja Sketove slovenske čitanke za prvi razred, drugi del je sestavljen posebno za prvi razred liceja, kjer poučuje učitelj slovenščine po eno uro na teden zgodovino. Če primerjam prvi del nove knjige s tretjo izdajo Sketove knjige,

moram priznati, da sta sestavitelja temeljito predelala tretjo izdajo ter izpustila različne suhoparne in nepoetične Grose, Pine, Virke i. dr. ter jih nadomestila s pravimi pesniki in pisatelji. Izpustila sta tudi marsikaj, kar je pretežno za to stopnjo. Dobili so v čitanki svoje niesto tudi najmlajši slovenski pisatelji in pesniki. Ivan Cankar je zastopan z ljubko črtico „Mater je zatajil“, Gangl ima dve pesmi, zastopani so: Golar („Princezinja in zmaj“), Vida Jerajeva („Tiho, tiše je po smrečju“), Dragotin Kette ima štiri pravljice, oziroma basni, Ivan Lah („Tepežniki“), Rudolf Maister-Vojanov („Za sinom“), Anton Medved („Zakaj ni vode na Krasu“), Merhar-Sardenko („Sveta popotnica“), Murn-Aleksandrov („Vlahi“), Rado Murnik (Mali kavalir po črtici „Zmaj“, „Groga Kozol“ odlomek), Oton Zupančič (7 pesmic). Zastopani so tudi med drugimi Aškerc (izbira se mi ne zdi posebno srečna), Gregorčič, Maselj-Podlimbarski, potem v prevodih Tolstoj i. t. d. Stritarja je pa gotovo preveč. Dasi ima knjiga manj točk, je vendar po obsegu večja nego tretja izdaja, to sta pa dosegla sestavitelja s tem, da sta sprejela daljše sestavke, kar moramo le odobravati. Snov je tudi tako razdeljena, da imata učitelja moške in ženske mladine lahko izbiro; zakaj marsikaj ne ugaja deklicam, dečki pa so kar navdušeni za dotično snov. Omenjam samo, da sestavki, ki se nanašajo na vojaško življenje, ne ugajajo deklicam. Drugi del knjige je namenjen le licejem; sestavil je snov prof. Wester. Izbira je dobra, pisano je vse v jako lepem jeziku. Za svojo osebo bi si želel več snovi iz slovenske zgodovine. Naposled še par splošnih opazk o naših čitankah. Večina slovenskih čitank za srednje šole je zelo zastarelih in delajo križe in težave učiteljem in učencem. Vzrok tiči po mojem mnenju v tem, da Družba sv. Mohorja tiska preveč izvodov, ki jih potem ne more tako hitro razpečati. Omenjam samo, kako zastarela je že knjiga za četrti razred, ki je tiskana leta 1893! In vendar, koliko je napredovala naša literatura od takrat! Zakaj se tiska čitanka za peti in šesti razred skupaj? Ali ne bi bilo umestno, da se za vsak razred natisne posebej, kakor je to v navadi drugod?

Dr. R. Molè.

Dr. Jos. Pipenbacher: Latinska slovnica. V Ljubljani 1910. Založil Schwentner. V. 8°. 238 str. Cena v platno vez. knjigi K 3'20. — **Latinska vadbica. I. del.** Izdalo „Društvo slov. prof. v Ljubljani“ 1910. V. 8°. 94 str. Cena mehko vez. K 1'60, v platno vez. K 2'—.

Spisovanje slovenskih učnih knjig za naše srednje šole je prišlo v zadnjem času posebno po prizadevanju Društva slov. prof. v razveseljiv tek. Poleg knjig, ki šele odpirajo slovenščini vstop v višje razrede, se pojavljajo tudi take, ki skušajo razne netočnosti in pomanjkljivosti dosedanjih knjig popraviti, obenem pa se prilagoditi novemu učnemu načrtu. Sem spadata imenovani Pipenbacherjevi latinski knjigi, ki ju bo vedno vsak strokovnjak vesel, saj pomenita lep korak naprej. Slovnica nas prijetno preseneča z bogato vsebino, tako da učenca tudi pri zasebnem štivju, na katero se polaga vedno večja važnost, ne bo pustila na cedilu. Pravila so podana točno in umljivo, pojasnjena z mnogimi, dobro izbranimi zgledi. Ker se je tudi pri razvrstitvi tiska postopalo ekonomično, zato podaje Pip. slovnica vzlic svoji lapidarnosti pri istem obsegu in isti ceni neprimerno več gradiva nego Tomiškova. Posebno pri skladnji, kjer je mogel svobodneje postopati, se vidi preiščljena sistematičnost. Istotako smemo radostno pozdraviti njegovo vadbico, saj je rešiteljica od težavnih in mnogo preobširnih Wiesthalerjevih vadb. Dosledno zasleduje edini namen prvega razreda: sigurno priučenje pravilnega oblikoslovja. Stavki so kratki in lahki. Dobro došli bodo pri ponavljanju „Mešani zgledi“. Srečna

je bila misel, začetne težkoče, ki se niso dale odriniti za pozneje, naznačiti z debelim tiskom. Vzorno je obdelana konjugacija. Slovensko-latinski slovar je izpuščen, menda ga učenci ne bodo preveč pogrešali. Pri lat.-slov. slovarju bi kazalo besede po govornih razpolih razvrstiti, pri samostalnikih tretje dekl. je dobra opora primeren adjektiv. V obeh knjigah so dosledno zaznameni dolgi zlogi, tako da se učenci laže in skoro nehoti privadijo pravilnemu izgovoru, kar jim pozneje pri čitanju poezije koristi.

Dr. A. Dolar.

Blaž Matek in matematika. Letos so izšle prve slovenske učne knjige za matematiko v višjih razredih srednjih šol. Njih pisatelj ni več med nami. Blaž Matek, c. kr. profesor na gimnaziji v Mariboru, je umrl 29. jan. t. l. Njegovemu imenu je v slovenskem šolskem slovstvu zagotovljen trajen časten spomin.

Njegova dela so: Resultate zur Aufgabensammlung in Močniks Lehrbuch der Arithmetik und Algebra für die oberen Klassen der Mittelschulen. To knjigo je izdal Matek na Dunaju l. 1889. in jo v letih 1904. in 1905. predručal z ozirom na nove izpremenjene izdaje Močnikove učne knjige za gimnazije in realke. — Aritmetika za nižje gimnazije, I. del Ljubljana 1897. II. del. 1898. — Geometrija za nižje gimnazije. I. del. Ljubljana 1896, II. del. 1896. II. popravljena izdaja 1907. Štiri nove knjige, ki so izšle tekom letošnjega leta: Aritmetika in algebra za IV. in V. gimnazijski razred. — Matek-Zupančič, Aritmetika in algebra za VI., VII. in VIII. gimnazijski razred. — Matek-Mazi, Geometrija za IV. in V. gimnazijski razred. (V ponatisu iz te knjige so izšli „Osnovni pojmi poševne in pravokotne projekcije.“ Priredil Josip Mazi.) — Geometrija za VI., VII. in VIII. gimn. razred.

Množina teh del in njih vsebina priča, da je bil Matek izredno marljiv pisatelj, ki je vso svojo moško dobo posvetil temu delu. Prvo njegovo delo „Resultate“ kaže Matkovo veliko ljubezen do predmeta in do učeče se mladine, navajati učenca k točnemu razreševanju matematičnih nalog in olajševati mu delo. To vodnico je videti povsod v njegovih najnovejših delih, kjer so za vsako posamezno skupino nalog s posebno skrbjo izdelane razrešitve vzornih primerov. Matematična pravila narekuje in utemeljuje točno in kratko; poznati je, da namenoma prepušča v tem delu matematičnega pouka popolno prostost učitelju. V tem se močno razlikuje od novejših strokovnih pisateljev, ki pišejo tako, kakor naj po njih vzoru učitelj razlaga. Ravno zaradi tega ima ogrodje Matkovih knjig trajno vrednost. Rabili jih bomo lahko dolgo vrsto let.

Pri ocenjevanju Matkovih knjig za višje razrede moramo uvaževati, kdaj je Matek pisal. Pač smo Slovenci že davno zahtevali popolnih slovenskih srednjih šol, pisati pa smo začeli potrebne učne knjige, ko smo dobili zagotovilo, da je vlada pripravljena vsaj deloma ugoditi našim zahtevam. Matek ni čakal takega zagotovila. Imel je svoje ogromno delo pripravljeno in le tako je bilo mogoče, da smo mogli že letos v V. gimn. razredu poučevati matematiko v slovenskem jeziku. S tem svojim delom se je Matek izkazal tako požrtvovalnega Slovenca, da ga naj tudi širša slovenska javnost časti s hvaležnim spominom.

Matek je imel svoje knjige za višje razrede prikrojene seveda po starem učnem načrtu. Novi učni načrt z dne 20. marca 1909 je pa v matematiki na gimnazijah prinesel nekaj bistvenih izprememb glede razdelitve snovi po razredih in tedenskih urah. Tako imamo sedaj tri stopnje pouka: nižjo stopnjo (I., II. in III. razred), srednjo stopnjo (IV. in V. razred) in višjo stopnjo (VI., VII. in VIII. razred). Isti učni načrt zahteva na novo: razširjenje snovi na pojmovanje funkcije, osnovno diferenciranje in integriranje, v aritmetiki še verjetnostni račun, v geometriji pa še

osnovne pojme poševne in pravokotne projekcije. Matek vsled bolezni ni mogel več sam svojih knjig preurediti. Snovi, zbrane v eni knjigi za višje razrede (V.—VIII. razred), ni bilo težko ločiti v dve knjigi. Izpopolnjenje knjig pa sta prevzela profesorja Jakob Zupančič (na c. kr. realki v Gorici) in Josip Mazi (na c. kr. realki v Ljubljani). Zupančičevo delo je predvsem: verjetnostni in zavarovalni račun (po največ v izdaji aritmetike za realke), sferična trigonometrija (v izdaji za realke) in zgodovinski dodatki v aritmetikah in geometrijah. Mazijevo delo pa so: „Osnovni pojmi poševne in pravokotne projekcije“ v geometriji za IV. in V. razred. Oba pisatelja sta se umela Matku tako prilagoditi, da enotnost knjige pri tem naglem sodelovanju ni trpela. Manj enotno je razpreden pojem funkcije, kar je samo ob sebi umevno, ker se je moral ta odstavek v knjigo sprejeti, ni pa bilo mogoče več snovi povsod temu pojmovanju prilagoditi.

Novi izrazi, ki jih doslej nismo potrebovali, so skrbno izbrani. Udomačili se bodo prav kmalu; učitelji pa bodo sami v praksi pogodili najboljše. V ušesih nam pač zvane še tujke in tako se v začetku branimo izrazov, kakor samice (unije), postopice (progresije) i. t. d.

Zunanja oprema knjig je prav lična in zasluži založništvo (Kat. tiskarna) popolno priznanje. Lep, razločen tisk, jasne slike. Posebno mi ugajajo s skrbno vneto napravljene Mazijeve risbe.

Jos. Reisner.

Jos. Mazi: Geometrijski nazorni nauk za I. razred srednjih šol. 45 slik. V Ljubljani 1909. Založila Kat. bukvarna. V. 8°. 32 str.

Na gimnazijah je po novem učnem načrtu posvetiti geometriji večjo pozornost in važnost nego doslej; v tem oziru se gimnazije nekoliko bližajo realkam. Posebno na nižji stopnji je gledati na to, da se deček ne uči geometrije na šolski tabli, temveč na predmetih, na modelih. Mazi ni spisal svojih del šele po navodilih učnega načrta; povsod je videti, da je odličen zastopnik onih stremeljenj, ki so novi učni načrt rodila. Zato je tudi knjiga pisana tako, da mora biti učencu ne samo pripomoček za ponavljanje, ampak da jo lahko začetnik brez težave s pridom čita in se uči opazovati, sklepati in sklepe uporabljati. Spretna uporaba risalnih orodij je važen pogoj za napredek v učenju. Občudovati naravnost je spretnost Mazijevo, kako zna v drobni knjižici podati vse to učencu jasno in umljivo. Besedilo pojasnjujejo tako dobre slike, da lahko nadomeščajo modele. Mazijevo delo se more kosati z vsemi matematičnimi knjigami, s katerimi so Nemci v novejšem času preplavili svoje srednje šole.

Če vpoštevamo, da so bile Močnikove knjige desetletja sploh edine v Avstriji, da so na veliko zavodih dolgo let rabili Hočevarjevo geometrijo in da piše Nemcem sedaj najmodernejše matematične učne knjige Ljubljančan Suppantšitsch in da imamo sedaj izvirne šolske knjige Matkove in Mazijeve, smemo pač ponosni biti na slovenske pisatelje — matematike.

Jos. Reisner.

Dr. Leop. Poljanec: Mineralogija in geologija za velike gimnazije. Založila in natisnila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1909. V. 8°, 114 str., 115 slik in geološki zemljevid avstro-ogrske monarhije. Cena K 2:80.

Poljančevo knjigo smemo upravičeno uvrstiti med priznane Erjavčeve in Paulinove prirodopisne šolske knjige, s katerimi ima skupno to prednost, da se ozira pri razlagi vedno na domačo zemljo. Pisatelj popelje učenca na podlagi splošnih znanstvenih podatkov od Pohorja, edinega pragorja na slovenskem ozemlju, preko Kamniških planin in Karavank tja do triglavskih ledenikov in snežišč, se

ustavi razen pri Postojnski jami in Križni jami tudi pri malo poznanem skladovnem vrelcu na Okroglem pri Kranju in občuduje njegovo zanimivo delovanje; skratka, kolikor je možno, kaže učencem mineraloške in geološke zglede iz domačih krajev. Na ta način se pospešuje nazorni nauk, vzbuja učencem ljubezen do predmeta, obenem pa goji zanimanje za domačo grudo.

Tvarina je skrbno in pregledno razvrščena in odgovarja popolnoma novjšim znanstvenim rezultatom. Postanek in preobraževanje zemeljskega površja prepleta ves osnutek knjige. Začetni del obsega najvažnejše pojme iz likoslovja in kristalopisa, ki sta važna pripomočka pri spoznavanju in določevanju rudnin. Izdatno okrajšana mineraloška snov je porazdeljena na primernih mestih med posamezne geološke odstavke, ki se pričenjajo oziraje se na zgodovino zemlje s poglavjem o vulkanskem delovanju. Tako so razvrščene rudnine po naravnem sestavu, to je po sorodstvu, ki se kaže v njih postanku. Popisane so, kakor so nastale v prodorninah, razkrojinah, izlužninah ter v usedlinah. Navedeni popis nam predločuje torej rudnine ne kot mrtve prirodne produkte, ampak kot važne sodelavce pri zemeljskem razvoju. Manj važne fizikalne in kemične lastnosti rudnin so izpuščene, poudarja se pa vedno njih uporaba in važnost v industriji in trgovini.

V posebni geologiji je omenjen kratek geološki obris avstro-ogrske države, ki bi pa bil lahko z ozirom na zanimive domače pokrajine nekoliko širji. Ravno tako pogrešamo marsikaterih paleontoloških podatkov.

Slog je jedrat in splošno lahko umljiv, le mestoma je težek in preobložen z „rusicizmi“. Priporočati bi pa bilo, da se splošno veljavni in uporabljivi znanstveni izrazi obdrže in se ne prevajajo. Slovenski značaj knjige bi s tem ne trpel prav nič niti v jezikovnem niti v znanstvenem oziru.

Knjiga je opremljena s 115 lepimi slikami, ki jih je večidel prav skrbno izvršil pisatelj sam, deloma so pa sodelovali tudi naši priznani planiski amateur-fotografi (Badiura, Brinšek, Magolič, Pavlin, Skabrne, Vengar), le malo slik je izposojenih od tujih tvrdk. Slike kažejo torej učencem, seveda kjer je to mogoče, domače pokrajine, tako da lahko s ponosom rečemo v vsakem oziru, da, to je res slovenska srednješolska prirodo opisna knjiga. Večbarvni geološki zemljevid avstro-ogrske monarhije je lično izvršila po pisateljevi risbi domača tvrdka J. Blasnika nasledn. v Ljubljani. Z ozirom na to, da so slike večinoma originalne, je cena 2 K 80 v trdo vezane knjige razmeroma nizka.

Končno naj dodam še kratko pripomnjo, ki se ne tiče samo te knjige, ampak vseh slovenskih srednješolskih knjig, ki izhajajo v domačem založništvu. Splošno je vpeljana navada, da dobivajo strokovnjaki posameznih strok brezplačen eksemplar vseh knjig svoje stroke, samo pri slovenskih založnikih deloma to še ni vpeljano. Mnogokrat se celo dogodi, da ne dobe brezplačnega izvoda niti oni, ki so pomagali pri pregledovanju in korekturah knjige. Zato se naj tudi v domačem knjigotrštvu vpelje splošno ta navada; kakor hitro izide nova slovenska srednješolska knjiga, naj se doloži takoj vsem učiteljem iste stroke. Slovenska založništva ne bodo imela pri tem nikake škode.

Dr. Gv. Sajović.

Franič Dragutin: Plitvička jezera i njihova okolica (19 fotografij, 9 zgodov. in geografskih kart, 3 risbe saskega kralja Frid. Avgusta II.). Zagreb, 1910. Leks. 8°. 439 str. Cena 10 K, eleg. vezana 12 K, s poštnino 98 h več. Knjigo razpošilja in sprejema naročnino knjigoveznica Lav. Schmid v Zagrebu, Gajeveva ulica 6.

Tako obsežne in tako sijajno opremljene monografije pač nima doslej nobena točka naše jugoslovanske zemlje. Pa so tudi Plitvička jezera pravi biser hrvatske zemlje, a dosedaj žalibože skrit, kajti predaleč so od železniškega prometa. Turist se bo zanimal zanje in za Franičevo knjigo baš tako kakor geograf in geolog. Tem strokovnjakom pripada tudi podrobna ocena „Plitvičkih jezer“, jaz omenjam le še to, da je prof. Franić natančno uporabil vso dosedanjo literaturo o svojem predmetu, a poezijo njegovo bi bil moral dodati ne iz literature, v citatih, ampak iz svojega čutja, saj živi in deluje v bližini, v Gospiću.

Dr. Fr. Ilešič.

Tad. Stan. Grabowski: S. S. Bobczew, historyk, publicysta i słowianofil bułgarski. V Krakowie, 1910. Księgarnia G. Gebethnera i spółki. 8°. 55 str. s sliko Bobčeva.

Kdor čita o pripravi za vseslovanske shode v Sofiji meseca julija, je opazil, da stoji v ospredju vseh priprav za te sestanke bolgarski vseučiliški profesor Štefan Stavov Bobčev, ki se ga Ljubljana spominja izza Prešernovih svečanosti l. 1905., izza Trubarjeve akademije l. 1908., ki se ga pa dobro spominjamo tudi vsi, kolikor nas je bilo lani na Gajevi slavnosti v Krapini. Temu Bolgaru, možu blizu 60 let (rodil se je l. 1853. v bolgarskem trnovskem okrožju), je napisal Grabowski navedeno monografijo „v spomin na Krapino in Zagreb l. 1909.“ Bobčev spada med one, ki so se rodili v nesvobodni bolgarski domovini, bili prognani od turške policije, se udeležili rusko-bolgarske vojne in se vrnili v svobodno Bolgarijo. Ljudski učitelj, novinar in vojak, jetnik in prognanec, zdravnik in advokat, minister in profesor je bil Bobčev. Turški govori iz detinstva, francoski in ruski se je naučil še v domačem kraju. Bobčev spada med tiste, kateri imajo „nezlomljivo silo, a malo znano drugim Slovanom, ki jih ne pušča v blaznost zanesenosti in slepe vere v sebe.“ Grabowski je to monografijo izdal kot prvo številko serije „Po slovan-skem svetu“ (Poprez słowiańszczyznę).

Dr. Fr. Ilešič.

Dr. Vinko Lozovina: Povijest talijanske književnosti. Prvi dio. Starija doba (500 – 1600). U Zagrebu 1909. 8°. 378 str. (Slike iz svjetske književnosti. Svezak VIII. Izdala Matica Hrvatska.)

Od leta 1891. izdaje Matica Hrvatska „Slike iz svjetske književnosti“. Od tega leta je izšlo do sedaj osem knjig. Poslednja je gori naslovljena knjiga o zgodovini italijanske književnosti. Vobče se lahko reče, da so vse te knjige razen Vatroslava Jagića „Ruske književnosti u osamnaestom stoljeću“ vse spretno kompilacije, sestavljene od strokovnjakov, ker ni posebno težko zbrati potrebno gradivo iz ogromnega števila izbornih del o povesti različnih književnosti. Treba je seveda temeljitega poznavanja vseh virov in uglajenega okusa in spretnosti, da se izbere najvažnejše iz ogromnega gradiva. Hrvatska Matica je izdajala Črtice iz hrvatske književnosti: „Uvod v književnost, razprava o jezikih vobče, o indoevropskih posebe, o slovenskih in slednjič o hrvatskem jeziku“ je vsebina 1. knjige, izšla l. 1886. Drugi zvezek razpravlja o prvi dobi, t. j. o cerkveni književnosti, in je izšel leta 1888. Oba sta potekla iz spretnega peresa dr. Ivana Broza. Tretji zvezek je nadaljeval povest hrvatske književnosti v Dalmaciji in Dubrovniku, ki je izšel izpod peresa Milorada Medinića in obsega 16. stoletje. Žal, da je to delo ostalo torzo. Prav rad bi dal jaz — ne vsiljujem nikomur svojega mnenja — vse knjige o drugih književnostih za nastavek tega dela. Druge književnosti so izobražencem pristopne po raznih knjigah, pisanih v jeziku izobražencem umevnem. Knji-

ževnost hrvatska pa je nam ostalim Slovencem knjiga zapečaćena s sedmimi pečati, ker si ne moremo dobiti od nikoder sredstev za temeljito znanje te književnosti. Srčna želja moja je, da bi Hrvatska Matica uvaževala potrebnost, da najprej seznanja svoje člane s književno povestjo domačo, zato naj bi nadaljevala početo delo Medinijevo in pridejala še povest književnosti kajkavske, slavonske, bosensko-hercegovaške, ilirske in novejša književnosti. Vsi Slovenci in Hrvatje ji bodo za to delo hvaležni.

Leta 1907. je izdala Matica Hrvatska prvi zvezak A. M. Skabičevskega „Povesti novejša ruske književnosti“ v prevodu Martina Lovrenčevića. Tudi to delo je ostalo nedovršeno. Ako človek ne čita dela nepretrganega, se mu počasi izbriše ves dojem, ki ga mora napraviti celokupna knjiga. Želja vsakega prijatelja književnosti je, da bi se započeta dela imela do kraja izvesti, predno se začne izdajanje drugih del. — Toda vrnimo se k povesti italijanske književnosti, ki jo piše dr. Vinko Lozovina.

Kakor vidimo iz prvega zvezka, ki obsega zgodovino italijanske književnosti od l. 500. do l. 1600. po Kr na 378 straneh, je delo široko zasnovano. Morebiti je preobširno in brez vsake škode bi se dale manj važne stvari okrajšati in se posvetila večja pozornost najvažnejšim dogodkom.

V uvodu črta pisatelj odnošaje rimske narodnosti in književnosti do italijanske. Zgodovinski uvod je precej obširen, razvitek italijanskega jezika pa zelo mršavo očitano. — V prvem odstavku „Počeci“ književnosti v italijanskih narečjih govori o sicilijanski (sicilski) pesniški šoli, o pesniški prehodni šoli v srednji Italiji do postanka „novega ljubkega sloga“, o verski liriki v Umbriji in o početkih cerkvene drame, o francoski (t. j. v francoskem jeziku pisani) in italijanski poeziji v gorenji Italiji, o verski poeziji izven Umbrije in slednjič o prozi v 13. stoletju. —

Na str. 34 bi bil pisatelj lahko povedal, zakaj se imenuje severna francoščina „langue d' oil“ (dandanes „oui“), južna (provensalska) „langue d' oc“ in italijanska „lingua del si“. — Kakor se narečja hrvatskega in srbskega jezika imenujejo po vprašalni čestici kajkavsko, čakavsko in štokavsko (kaj, ča, što), tako se imenujejo romanska narečja po izrazu za „da“; severno narečje francosko pravi „oil = oui“, nastalo iz *ollum* = *illum*; južno pravi „oc“, t. j. „hoc“ = to, in italijanščina „si“, t. j. *sic* = tako.

(Konec prihodnjič.)

R. Perušek.

Edwarda Samhaberja zbrani spisi so izšli v petih zvezkih v založbi Georga Müllerja (München und Leipzig 1910). Ob tej priliki prinaša „Das Literarische Echo“ (XII, stolbec 1304–1306) zanimivo poročilo iz peresa Friedricha E. Hirscha. Ker je v marsičem zanimivo tudi za Slovence, ga podajamo tukaj v kratkem posnetku.

V nasprotju s pruskim je avstrijski „šolnik“ bolj mehke, lirične narave. To se kaže precej jasno na onem polju, ki ga je avstrijskonemško učiteljstvo v zadnjih letih najbolj obdelovalo — morebiti pregostobesedno in preveč sentimentalno, pretirano — to je nemškonacijonalna „obrambna“ lirika, naperjena proti Slovanom. Na tem polju je bil v prvih vrstah vedno glasnik in vodja Ed. Samhaber, ki popeva svoje nemškonacijonalne pesmi že nad trideset let. Te pesmi so v pričujoči izdaji najboljše. Baš ta ekstremna nemškonacijonalna struja, ki se ji je sedaj zapisal, pa je zakrivila, da njegovi zelo znameniti („sehr beachtenswerte“) prevodi iz Prešerna niso sprejeti v to izdajo. To treba iz raznih vzrokov obžalovati. Ravno Samhaber bi bil najpoklicanejši posrednik med nemškim in slovenskim slovstvom, in če je iz

malenkostnih ozirov na svoje prijatelje v Lincu (kjer je ravnatelj liceja), ki so mu menda to krasno izdajo omogočili, izključil tako dragoceno delo, kakor so baš njegovi prevodi Prešerna, potem ta izdaja pač ne daje tega, kar bi od nje pričakovali. Saj pesniškemu slovesu Anastazija Grüna ni na škodo, da so tudi njegovi prevodi iz slovenščine, ki bi jih neradi pogrešali, sprejeti v njegove zbrane spise (ki jih je s pomočjo dr. Ivana Prijatelja v zbirki „Goldene Klassikerbibliothek“ izdal dr. Ed. Castle).

Iz zbranih spisov bi zato lahko marsikaj izostalo. Pred vsem vse njegove drame, ki so tehnično popolnoma pogrešene, vsebinsko neverjetno slabe in sploh hudo naivne. Nekoliko boljša je njegova lirika, kjer so mu vzor Wilhelm Müller, Uhland, Leuthold, pred vsemi pa Hamerling, ki je pravi oče te nove nemško-nacionalne učiteljske lirike. Manjka pa tem pesnim prave izvirnosti; skoro za vsako se da dokazati kaka znana literarna paralela. Dobri so njegovi prevodi Waltherja von der Vogelweide, Nibelungov in speva o Hildebrandu. Tudi v narečju je spretno in srečno pisal. Njegovi epski spevi pa niso nič boljši od njegove drame.

Samhaber je bil prvi Nemec, ki je skušal doumeti in Nemcem predstaviti Prešerna kot celotno individualnost; to daje posebno vrednost njegovim prevodom (Preširenklänge. V Ljubljani 1880) v primeri z zgodnjimi poskusi raznih Nemcev in Slovencev, ki so skušali uvesti Prešerna v nemško slovstvo, pa so prevajali same drobce, ki so se jim zdeli najbolj značilni ali pa za prevod najlažji. Za tako obširno nalogo pa Samhaber ni bil pravi mož. Pred vsem ni zadosti poznal slovenščine; Prešerna je prevajal po doslovnem prevodu, ki mu ga je oskrbel Fr. Levec. Druga in skoro še večja težava je bila v snovi sami. Saj je danes od Samhaberjevih prevodov poteklo že nad trideset let, v katerih smo se z neverjetno vnemo in iskreno ljubavjo poglobili v Prešerna, a vendar je še danes težko kdo na vsem Slovenskem, ki bi si nam upal podati celotno in popolno sliko Prešernovega življenja in dela. Najlepše kaže to način, kako si je Samhaber popolnoma „individualno prikrojil“ „Krst“ — delo, ki je odločilnega pomena za končno oceno vsega Prešerna, ki pa nam postaja šele v zadnjem času nekoliko prozorno. O Samhaberjevih prevodih smo si bili Slovenci edini v tem, da smo jih odklanjali. Že Stritar je v „Dunajskem pismu VI.“ (Zbr. sp. VII, str. 249) zapisal: „Našemu Prešernu tudi Samhaber ni kos; to še enkrat poudarjam, naj se reče, kar se hoče.“ To se bo pokazalo še bolj, če bo kdo kdaj Samhaberjeve prevode res tudi ocenil. Potrebno bi to bilo, saj nam je baš Hirschev članek dokaz, da se Nemci zanimajo za svoje literarne zveze s Slovenci. Torej je sedaj tudi primeren čas in potreba, da tudi mi Slovenci na tem polju storimo kaj več, nego smo doslej.

Ciprijan Korošak.

